

POVEDANJE O FRANCOZIH PRI NAS IN O NESREČNEM
ABBEJU MARTINU KURALTU

I.

*Ljubljanca, Ljubljanca,
oh, kaj se godi?
Okol in okol tebe
armada leži.*

(Ljudska)

12. dan svečana 1809

Oča so izvedeli, da se skoraj vrnejo iz tujih dežel naš stric, prečastiti abbé Martin Kuralt, najstarejši brat moje matere Marije Ane, rojene Kuralt, omožene s trgovcem in posestnikom na Placu, No. 37, Jožefom Paslerjem.

Ko je bratovščina sv. Trojice prodajala hiše na Placu, ki jih je dobila od družin, ki so bile zaradi zločinov iztrebljene, sta moja strica Pavel Kuralt, kmet in trgovec iz Dorfarjev, in Jurij Kuralt, gruntar iz Bitenj, kupila majhno hišo z enim štukom na Placu, No. 36. V njo sta naselila svojo staro in bolehno mater, gospo Kuraltovko Marijo, rojeno Zakotnikovo, iz Žabnice.

Mojo mater, gospo Ano Marijo, so Kuraltovi omožili v sosednjo hišo, ki so jo nedavno kupili od bratovščine sv. Trojice bogati Paslerji, lastniki petih hiš v mestu. Trgovec Jožef Pasler, moj oča, so se naselili v veliki hiši z dvema štuki na vrhu klanca in odprli v njej štacuno z železjem. Moja mati so mu rodili šest otrok: Ano, Feliksa, Antona, Jožefa, Jurija in mene, najmlajšo, Karolino.

Oča so poslali tri sinove v šole, Jurija pa so določili za naslednika v štacuni. Ana je deset let starejša od mene in pomaga materi v kuhinji in pri drugem gospodinskem delu. Meni, najmlajši, Karolini, pa je omogočil moj gospod stric, abbé Martin Kuralt, da so me poslali v šole k ljubljanskim prečastitim sestram uršulinkam. Preskrbeli so, da sem dobila posebno ustanovo plemenitega gospoda Jakoba Schellenburga. Žlahtni gospod, za katerega molijo častite in gojenke pri vsakem svetem opravilu, je s svojimi bogatimi darili in volili poskrbel za lepoto ljubljanske uršulinske cerkve ter za udobnost samostanskega poslopja. Določili pa so tudi ustanovo 8855 goldinarjev za dve gospici, s katero plačujejo zanju jerpergo in ceringo v kloštru. Ustanova je namenjena žlahtnim hčeram, včasih pa jo podelje tudi purgarskim puncam.

Ko sem dopolnila sedem let, so stric poskrbeli, da so me odpeljali v Ljubljano v nunski klošter. Tam sem celih sedem let prejemale dušno in telesno skrb častitih sester.

Med leti 1801 in 1809, ko sem se šolala v Ljubljani, so dvakrat Francozi prilomastili čez avstrijske meje in Ljubljana je bila tedaj bolj podobna bojišču kakor pa nekdanjemu mirnemu in zaspanemu mestecu. S častitimi smo se gojenke zatekle v našo prelepo cerkev in goreče molile pred Robbovo Doloroso, da naj

obvaruje naše glavno mesto, presvetlega cesarja pa tudi naš klošter pred nadlogami vojske in lakote.

Dolga leta sem bila v kloštru. Loka in moji zlahtniki so bili daleč in skoraj pozabila sem že na svoje otroštvo. Samostan, bela temačna cerkev, Marija v oltarju, dišeči samostanski vrtovi, to je bil moj svet. Tu sem bila mirna in srečna. Menila sem, da bom vse življenje ostala za samostanskimi zidovi, če pa bi se vrnila v Loko, bi se le v klošter uršulink, ki so leta 1782 zamenjale častite sestre klarise.

Ko so tako leta 1805 že drugič nenapovedano in nepredvideno pridirjali Francozi v Ljubljano, so poklicali gospa mati, prečastita Immaculata, gojenki Marijo Ano Johano, plemenito Zoisovo, ki smo jo punce klicale Nina, in mene, purgarsko hčer Karolino Paslerico iz Loke, v svojo kanclijo. Povedali so, da so Ninin oča, gospod Karel baron Zois, poslali po naju kočijo in da morava takoj oditi iz kloštra v Zoisovo palačo na Turjaškem trgu. Nerada sem zapustila častite in sošolke in odhajala v neznano tujo hišo. Ko smo se vozili po Slonovih ulicah, sva z Nino radovedno zijale v prve francoske soldate, ki so se srečavali z umikajočo se avstrijsko vojsko. Nina pa se je smejala in komaj čakala, da objame mater, oča in brata.

Komaj se je kočija ustavila, je pristopil visok, vitek gospod v duhovniški obleki. »Karlinca, ali me ne poznaš?« Kako, da ne bi spoznala glasu, ki me je spremljal v otroških letih in mi pripovedoval taka čuda o tujem neznanem svetu. »Stric Martin, stric Tine!«

Sklonila sem se in hotela poljubiti roko duhovnemu gospodu abbéju Martinu Kuraltu. Stric pa so me potegnili v objem in vsrkavala sem vonj po lavendlu in tobaku. Nenadoma sem začutila, da sem varna in da bo vse prav in dobro.

Stric so me odpeljali v palačo barona Hohenwartha, kjer so bili v gosteh pri sinu visokega gospoda, pri Leopoldu Stanislavu.

Zbala sem se. Še nikoli nisem bila pri taki gospodi. Strica so čez vse častili v našem kloštru, častite so pravile, da so študirali na Dunaju, na Francoskem in Laškem in da imajo visoko službo na Poljskem. Stric so si dopisovali s častito gospo prednico, materjo Immaculato. Zaradi strica so me častite uvrstile med plemenite hčere in mi ni bilo treba delati v kuhinji in na vrtu, čeprav sem purgarskega rodu.

S stricem sva stopala po širokih štengah, lestvenci so viseli na sredi obokov in sveče so metale čudne sence na bele stene. Nenadoma so se mi stric zazdeli tuji in spremenjeni. Lice, ki je bilo v mojih otroških letih nasmejeno in veselo, je postalo resno. Okoli oči pa je bilo polno gub. Stric so gledali temno in zaskrbljeno.

Vstopila sva v temačno sobano. Najprej sem zagledala na stenah velikanske podobe z zlatimi okviri. Iz njih so gledali gospodje vitezi in gospe v pisanih starinskih oblačilih. Za mizo na oblazinjenih stoli pa so sedeli trije gospodje. Stric so me potisnili pred starega gospoda z belo lasuljo. »Moja varovanka! Že tri leta je v ljubljanskem kloštru pri nunah. Vaša milost je poskrbela, da je dobila Schellenburgovo ustanovo.« Sklonila sem se k stari uveli desnici ter hotela poljubiti bleščeči kamen na prstanu. Starec pa me je potisnil na oblazinjeni stol poleg sebe, mi nalil v čašo gosto črno vino in mi naložil na pladenj kolačke.

»Pa imamo mlado damo v naši stari palači! Gospodje, prenehajte s politiko in se posvetite nečakinji našega dragega abbéja.«

Mlada moža sta imela okrog vratu beli črtasti kravati z živim rdečim robom, oblečena sta bila v rumena prekrizana lajbiča, v ozke sive hlače in na nogah sta imela bleščeče črne škornje. Vstala sta in se poklonila pred menoj, neumno deklino, v revnem kloštrskem gvantu. Svetlolasi gospod s plavimi očmi je bil sin grofa Hohenwartha. Izvedela sem, da se je v Firencah spoprijateljil z mojim stricem. Slišala pa sem že toliko o njem, da bi ga spoznala med množico, saj je Nina v

kloštru kar naprej klepetala o njem. Drugi črnolasi gospod pa je bil ljubljanski advokat doktor Jožef Lukmann. Nina mi je povedala, da gospod doktor zagovarja pred sodnijo podložne kmete in da ga zato žlahtniki ne marajo.

Gospodje so se spet pogovarjali o vojski in Francozih, ki vdirajo v naše kraje. Prepričali so strica, naj se ne podajo z menoj v Loko, kajti ceste so polne vojaštva in esterajherskih ubežnikov. Sklenili so, da ostaneva v Ljubljani, stric pri svojih prijateljih, baronih Hohenwarthih, jaz pa pri starših sošolke in prijateljice, v hiši gospoda barona Karla Zoisa na Gosposki gasi. Kmalu pa so gospodje čisto pozabili name in se pogovarjali v francoski šprahi. Gospodje niso vedeli, da so nas v kloštru častita mati Madelaine učili tega plemenitega jezika. Ob četrtek smo ves dan govorile samo v francoski šprahi, poslušale smo pridige v francoščini in brale svete knjige v tem jeziku. O stricu sem dosedaj slišala same čudovite reči, s kakšnim spoštovanjem so o njem govorili doma in v kloštru, družil se je z najvišjo gospodo, govoril in pisal pet tujih šprah in imel v Lwovu na Poljskem čudovito hišo in visoko mesto v knjižnici. Kako me je zbolelo, ko je sam povedal zbranim gospodom, da mu ni za vse časti, ki mu jih ponujajo, da časti le svobodo in revolucijo in da ga zato preganjajo. In še to so povedali, da že deset let ne vrše več duhovniških dolžnosti in da gospoda ve, da se je družil v Firencah s karbonarji, na Francoskem in Poljskem pa z mladimi, ki se bojujejo za osvoboditev svojih domovin. Gospodje so se menili še o tem, kako bodo takoj, ko se pri nas razmere uredijo in se ustalijo Francozi, poiskali francoske oblastnike in se podali v njihovo službo.

Šele ko je služabnik v prelepi modri obleki z zlatimi knofi pripeljal mizico s kavo in sladko penasto smetano, so se gospodje spet spomnili name in da je čas, da me odpeljejo na Gosposko gaso k sošolki Nini, hčeri barona Karla Zoisa.

V gostoljubni hiši Nininega očeta sem ostala skoraj tri mesece. Zveze z Loko so bile slabe, oča niso mogli z vozom pome, pa se je brat Jurij čez Sv. Katarino prišuljal v Ljubljano. Pa je privlekel s seboj v košu dve plečeti, dvanajst parov suhih klobas, dva lončka medu pa še kar tri litre najboljšega češnjevca z Gabrovega, vse za kuhinjo mojega dobrotnika.

Stric so me večkrat obiskovali, saj so tako kot jaz čakali v Ljubljani, da se zmeda pomiri in da se ponudijo Francozom v službo. Z baronom Zoisom so se menili v nemški šprahi in slišala sem, da so se Esterajharji zvezali z Engendarji, Rusi in Švedi in se grozno opekli. V najhujši zimi, v grudnu 1805 ugonobil je Napoleon na Moravskem pri Austerlicu avstrijsko in rusko vojsko tako zelo, da je moral dati esterajherski cesar Ferdinand orožje iz rok in skleniti z Napoleonom mir v Požunu. Avstrijci so izgubili mnogo lepih dežel. Komaj pa so se francoski soldati utaborili ob bregovih Ljubljanice, oficirji pa na Bregu in v hiši Nininega strica barona Žiga Zoisa, že so začutili Kranjci njihovo trdo roko. Najvišji poveljnik Francozov, general Massena, je ubogi kranjski deželi napovedal tri milijone frankov davkov. Zagrozil je, da bodo Francozi gospodarili v deželi kot Turki, če ne bodo dobili zahtevanih frankov.

Bogu in svetemu Jakobu, loškemu patronu, naj bo hvala, da so ostali Francozi na Kranjskem samo od 29. listopada 1805 do 8. svečana 1806.

Ves ta čas pa sem bila v častiti hiši barona Karla Zoisa. Kakšno življenje! Čeprav so francoski soldati preplavili Ljubljano in zasedli tudi utrdbe na Gradu, je življenje v rojstnem domu moje sošolke teklo po ustaljenem redu, podobno kot v kloštru, samo da je bilo vse postavljeno na glavo. Dan smo delili po južinah in ne po pobožnostih in molitvah kot v kloštru. Že ob desetih smo se zbrali v veliki obednici za dolgo mizo, pogrnjeno z belim prtom iz damasta. Služabnik v livreji nam je v krhke skodelice iz beneškega porcelana nalival dišečo pravo kavo, katero smo sladili s peno iz smetane. Svež maslen kruh in kosi potic so bili nagradeni

na velikih pladnjih. Na čelu mize sta sedela gospod baron Karel Zois in njegova žena Karolina, gospod baron v sivi satenasti obleki, gospa pa v široki baržunasti halji z vijoličastimi trakovi s perlami in modrimi peresi. Na daljši strani mize je sedel Ninin brat Egon, nasproti pa medve z Nino. Nina je oblekla vsako jutro drugo oblačilo iz modrikaste ali rožnate žide. Lase pa je spela v visoko pričesko in vpletla mednje umetne gartrovže iz rdeče in bele žide. Zdela se mi je tuja in odmaknjena. Sram me je bilo moje siromašne obleke, ki so jo sešili moja skrbna mati, ko sem pred tremi leti odhajala v Ljubljano, sedaj pa mi je bila preozka in prekratka. Kako rada bi bila doma med svojo gliho! Opoldne in zvečer smo spet sedali za dolgo mizo. Služabnik pa je prinašal v sobano srebrne sklede z jedili, ki jih še nikoli nisem okusila: pljučno pečenko v slani lovski omaki, pekljane volovske jezike, srnin hrbet v kisli smetani, puranovo pečenko iz posebno imenitnih puranov, ki so jih pitali s sirom, in, o, bog! nežne pečene golobčke, napolnjene s kruhom in stepenimi jajci. Po glavni jedi pa so nagrmadili na mizo pladnje s kandiranim in pobarvanim cukrom, okrogel in gladek konfet, potice in torte. V brušene čaše pa je nalival služabnik malvazijec in črnikalec, ob nedeljah pa črni teran in zlati vipavec. Pri baronu Zoisu nismo čutili, da pod našimi okni divja vojska in da dežela ječi zaradi davkov. Čeprav so nas častite v kloštru naučile poleg pobožnega življenja tudi lepega vedenja in sem znala vrteti vilice in nože za bogato baronovo mizo, sem se vendar počutila revno in bliže mi je bila kuharica, ki je pripravljala v kuhinji vsa ta jedila, kakor pa sošolka Nina, ki sem jo imela v kloštru zelo rada.

Kadar pa me je obiskal stric Martin, abbé Kuralt, kot so ga klicali pri Zoisovih, se je vse spremenilo. Ob popoldnevih naju je z Nino vodil mimo francoskih soldatov na Zoisove vrtove, ki so se razprostirali za palačo barona Žiga Zoisa, prav do Gradišča. Pokazal nama je deželno gledališče, ki je bilo sedaj temno in tiho, ter reduto, kjer so bili v mirnih časih bali.

Neke nedelje pa sta moj stric in dr. Lukmann odpeljala Nino in mene iz mesta proti vasi Šiška. Nina me je pregovorila, da sem oblekla njeno rožnato obleko iz tankega muslina. Na glavo pa mi je poveznila širok rumen slamnik z rdečimi nageljni in vijolicami. S črnim žametastim trakom sem slamnik privezala pod brado: Še nikoli nisem imela tako dragocene obleke, pa sem bila vseeno štorasta in revna ob lepi Nini, ki je kar plavala v širokem krilu iz samih belih špic in pentelj. Mesto je ostalo za nami, pa smo na levi strani Celovške ceste zagledali dolgo nizko poslopje, za hišo pa se je v hrib razprostiralo osem širokih teras. Gospod Lukmann je povedal, da je krčmar Lovrencij Gindl preimenoval svojo staro oštarijo Mali Prater v Napoleonov vrt. »Vidiš, kako znajo trgovske duše iz vsega kovati solde. Francozi se še prav ustalili niso, pa Gindl že služi franke z Napoleonom!« je pikro pripomnil moj stric. Gospod Lukmann pa je nadaljeval: »Kaj hočeš, ljudje hočejo veselice, pa jih Gindl prireja na svojih terasah, gospodje kegljajo, streljajo na ptice, otroci pa se prerivajo na guncelcah.« Po strmi stezi smo se dvigali do vrha in zagledali pod seboj čudovito mesto Ljubljano. Razločila sem poslopje našega kloštra, pa Grad in polno cerkva, frančiškansko, stolnico, cerkev sv. Florijana in našo nunsko. Pa sem gledala v smeri Loke in si želela, da bi Šmarna gora ne zakrivala Lubnika in ponosnega loškega gradu. V nizkih hišah pod mano pa je gromozansko mnogo ljudi, kot je povedal doktor Lukmann, saj ima Ljubljana s predmestji že skoraj deset tavižent prebivalcev. Prisedli smo k veseli družbi ljubljanskih jezičnih dohtarjev. Nina je povedala, da so ti mladi gospodje, dohtarji Golmayer, Piller in Podobnik, slabo zapisani pri oblasteh. Ko so bili Francozi 1797 prvič v Ljubljani, so peli po ulicah marsejezo in nazdravljali novim časom. Gospodje so pripovedovali smešne zgodbe o francoskih soldatih in ljubljanskih gospeh. Zavzeto sem poslušala strica, ki je pravil o življenju v velikem mestu Lwovu, o

mladih Poljakih, ki se bojujejo za svobodo svoje domovine in se združujejo v mladi Poljski, pa o čebelah, ki jih goji na svojem velikem vrtu. Kako čudovito življenje! Pozabila sem na klošter, celo na molitev, ko je iz mestnih cerkva zadonela avemarija.

Gospodje so se spominjali časov, ko je živel še stričev najboljši prijatelj gospod Tomaž Linhart. »Samo Tomaž me je razumel in cenil,« sem slišala stričev utrujeni glas. »Odkar ni Linharta, je moje življenje prazno! Le eno lahko storim za Tomaža – med ljudi moram ponesti njegove misli o svobodi in odpreti oči vsem, ki ne vidijo svetlobe, ki prihaja k nam s francoske strani.« Za okni pod Napoleonovim vrtom so gospodinje prižigale sveče in stric je naju z Nino, ki sva sedeli čisto tiho in požirali besede učenih gospodov, odpeljal domov. Še vedno stric ni vedel, da z Nino razumeva francosko, in nisem si ga upala vprašati, ali je že stopil v stik s francoskimi oblastniki.

Nekega popoldneva, ko smo že vedeli, da bodo Francozi zapustili naše lepo mesto, pa so prišli stric Martin v Zoisovo palačo v sivi popotni obleki in v širokem temnosivem plašču ter v škornjih. »Prišel sem po slovo, oditi moram!« je povedal gospodi. Potem so pa govorili v francoski šprahi o grozotah, ki jih bodo prizadeli Avstrijci tistim, ki so bili prijazni s Francozi. Gospod Karel Zois pa so dejali stricu: »Abbé Kuralt, cenim vas, pa tudi vaše delo. Zaradi prijateljstva z nepozabnim Tomažem Linhartom se veselim, da odhajate, preden bodo avstrijski soldati stopili čez naše meje. Ne morem vam povedati, kdo mi je zaupal, da avstrijski ovaduhi spremljajo vsak vaš korak in samo čakajo, da vas vržejo v ječo.« Stric se je samo nasmehnil in povedal, da namerava že ta dan s poštnim vozom na Dunaj in potem v Lwov, kajti poseben sel mu je prinesel cesarsko pismo, v katerem mu je vladar odobril, da odpre v Lwovu šolo o čebelarstvu s praktičnim poukom na vrtu, ki je ob njegovi hiši na Janovski ulici No. 288. Strica sem spremila na Turjaški trg do Hohenwarthove palače. »Stric Martin! Nekaj vam nisem povedala!« sem zajecjlala. »Pa ja ne boš vekala! Saj se bova skoraj videla v Loki.« »Saj ni to! Stric, skrbi me za vas in za vašo neumrjočo dušo!« »Ali noriš?« so se obrnili k meni. In tedaj sem stricu razkrila, da znam francosko in da sem zastopila in razumela vse, kar so stric govorili z gospodi na Napoleonovem vrtu pa tudi v Hohenwarthovem salonu. »Tako se bojim za vas!« sem vekaje jecljala. »Ti, moja punca!« so se visoki gospod nasmehnil in me sredi živahne ulice potegnili v objem. »Prav je, da si zastopila, kar smo govorili, vsaj več, kakšno je življenje pri nas, kaj je resnica in za kaj se bom bojeval do konca.« Stric so me odslovili pred Hohenwarthovo hišo. Vedela sem, da ne mara, da bi me videla plemenita gospoda barona Hohenwartha z objokanimi očmi. V srcu sem sklenila, da ne bom nikomur nikoli povedala, kar vem o stricu in njegovih prijateljih.

Čez nekaj dni sva se tudi z Nino v skromnih kloštrskih gvantih peljali s Zoisovo kočijo v klošter. Spet se je začelo staro življenje. Spet smo gojenke na vse zgodaj hitele čez dišeči vrt v čudovito cerkev, molile dolge latinske molitve in se učile v nemški in francoski šprahi o stari zgodovini, o Grkih in Rimljanih in starih Germanih. V jedilnici smo ob redki župi in vsak dan manj zabeljenem krompirju poslušale častite, ki so ob obedih glasno prebirale zgodbe iz življenja svetnikov.

Pa se je vendar vse spremenilo! Tedni v Zoisovi hiši so mi pokazali, da je poleg zasanjanega, mirnega kloštrskega življenja še drugo življenje, ki je sicer razburkano in tvegano, a resnično in vredno, da ga živiš. Nič več nisem sanjala o beli nevestini obleki, v kateri bi obljubila večno zvestobo kloštru in posmrtnemu življenju. Želela sem si iz kloštra in lažnivih zgodb v resnično življenje, med žive, resnične ljudi.

V kloštru sem ostala le še slabo leto. Ko se je spet približala vojna vihra, smo gojenke žalostne, pa vseeno vesele posedle po vozovih in se odpeljale proti svojim domovom.

*Sovražnik! Glej
naš zbrušen meč!
Pober kopita, ti si preč!*

(Pesem kranjskih brambovcev)

3. dan sušca 1809

Že več tednov sem v Loki v domači hiši. Kako drugačno je naše življenje kot življenje v kloštru ali v bogati hiši Nininega očeta. Kako majhna in revna se mi zdi naša lepa hiša na vrhu klanca. Še vedno se zbira družina ob južinah v veliki sobi, ki gleda na Plac. Mati in Ana se vrtita po temni kuhinji, v kateri so dali oča sezidati ognjišče na drva po novi šegi. Iz kuhinje zmeraj diši po pečenem mesu, po sočnih kolačih pa po domačih in štacunarskih dišavah, po žajbelnu, majaronu, cimetu, nagelžbicah, sladki skorji, muškaticvetu in angleški dišavi. V drugi izbi na Plac spita oča in mati. Zadaž proti Lontrgu in Šmarni gori pa imamo svoje izbe otroci. Z Ano imava vsaka dolgo ozko čumnato, drugo za drugo. Moja je temna, saj je zvezana z Anino, ki ima okno na vrt, le s steklenimi vrati. Zraven najinih čumnat pa je velika soba za goste z rdeče preoblečenimi oblazinjenimi stoli in vloženo mizo iz orehove korenine in dolgim klavirjem, na katerega so menda igrali že prejšnji prebivalci naše hiše. Na koncu pa je še izba mojih bratov, ki pa so večina od doma po šolah in prihajajo domov le ob praznikih in vakancah. Le Jurij je zmeraj doma. Oču pomaga v štacuni, skrbi za konja Miška, ki sameva v hlevu na dvorišču, preteguje se po vijugastih in strmih stezah Zagradom, dogovarja se z dninarji in sosedje ga spoštujejo tako kot očeta. Nekako odveč sem v domu, kjer je delo razdeljeno in čisto drugačno kakor v kloštru. Domači še zmeraj mislijo, da sem doma le na vakancah in da bom kmalu za vedno zapustila dom in se preselila v klošter k nunam. V meni pa se je vse spremenilo tistega dne, ko so me gospod stric vzeli s seboj v oštarijo pod Šišenskim hribom. Dolge ure ponoči premišljujem o stričevih besedah. Še nedavno sem nanj mislila kot na častitega gospoda, ki je blizu Bogu, pa sem nenadoma izvedela, da je odvrigel vse, kar so ga naučili v šolah, da ne izpolnjuje več dolžnosti Gospodovega služabnika in da je svoje življenje daroval boju za svobodo, enakost in bratstvo med ljudmi.

Danes pa so se vrnil naš gospod stric, pa ne prostovoljno. V domači kraj so jih pripeljali agent iz nemškega Gradca.

Stara mati, gospa Kuraltovka, so se preselili kar v našo kuhinjo. Sede na nizkem stolčku in pripovedujejo, da so še pred mesecem dobili Martinovo pismo, v katerem jim je pisal, da ima v nekem velikem mestu šolo za čebelarje in da v svoji hiši sprejema študente na stanovanje, hrano, pouk in nadzorstvo. Menda je imel čez dvesto šolarjev, pa samih plemenitih sinov. Staro mater imamo vsi radi. Čisto sama živi v ozki sosednji hiši. Spodaj je štacuna in strica sta jo dala v najem nekemu jezičnemu dohtarju iz Ljubljane. Hiša je tako ozka, da sta na štuku le dve izbi, ena gleda na Plac, druga pa na Lontrg, kuhinja je pa spodaj za štacuno. Stara mati so zelo stari, pa so zmeraj nasmejani in nikoli ne sitnarijo. Sami si kuhajo južino, čeprav bi naša mati nadvse radi, da bi jedli pri nas, za našo mizo. Dokler sem bila v kloštru, je hodila Ana vsak dan k njej, sedaj pa hodim jaz k stari materi takoj zjutraj, ji pomagam pri pospravljanju in pomivanju čpinj, kot pravimo pri nas umazani posodi. Ko je izvedela, da se bo vrnil njen učeni sin, sva prezračili pernice in odeje pa oblazinjene stole, pa še Martinove stare obleke, ki so jih mati spravili v skrinjo in jih vsako pomlad nosili na sonce. Pekli sva ves teden. V velikih škatlah

iz pleha je polno cukrene pekarije. Včeraj pa so mati spekli še torto, ki jo je imel nekdam Martin najraje. Vzeli so pol libre putra, eno unčo cukra in en rumenjaka. Vse to sem strla v možnarju. Nato pa so mati vmešali pol libre cvetne moke. Napravili so dva podplata iz testa, dali so enega na pleh in ga namazali z vkuhanim sadjem, z drugim podplatom pa so pokrili torto in jo pomazali z beljakom. Ves čas sem nalagala drva v ognjišče, ki sta ga dala strica tudi napraviti po novi šegi. »Pa ne pravi tam pri vas, kako nori stara baba šemasta. Saj imam vse rada, pa vas imam zmeraj pri sebi, Martinče pa je bil tako dolgo sam, pa čeprav ima vsega, čutim, da ni srečen in da bo še veliko trpel.« Pripovedovala sem stari materi o svojem srečanju s stricem Martinom v Ljubljani. Pa sem povedala le, kako ga spoštujejo v kloštru, kako ga imajo radi pri grofu Hohenwarthu, pri baronu Zoisu in sploh pri vseh imetnikih glavnega mesta. Ničesar pa nisem povedala o stričevem smrtnem grehu in odkritju, da stric, Gospodov služabnik, ne izvršuje duhovniških dolžnosti, da mu je bliže politika kot pa cerkveni obredi in da ga gospoda preganja.

Proti večeru pa je potrkalo na kuhinjska vrata. Mati so pravkar pripravljali cesarski ješpren iz jajc za župo. Potisnili so mi skledo v roke in hiteli na gank. Zasišla sem stričev glas: »Ančka, na vekaj, saj smo spet skupaj!« Mati, ki nas otrok nikoli niso poljubljali, so ovili roke okoli stričevega vratu in zahropili: »Tine, ali je res?« »Nič ne marajte, vse bo dobro. Pri vas bom počakal Francozov, ki so že na meji.« Hitela sem na hodnik in planila v stričev objem: »Samo da ste tu!« Stric pa so stopili k stari materi, gospe Kuraltovki, ki je od vznemirjenja obsedela na nizkem stolu. »Pa sem spet pri vas, zmeraj bom vaš Tinče in nikoli mi ne bo hudega!« Strica smo peljali v veliko sobo spredaj, mati so sami prinesli globok pladenj vroče juhe z govedino, Ana pa je narezala prekajeni želodec in nalila stricu čašo zlate rebulice. »Hoteli so me nastaniti pri kapucinarjih, pa sem se uprl in stanoval bom pri vas, da bomo vsi skupaj,« je stric smeje pripovedoval svoji materi, gospe Kuraltovki.

Življenje pri nas se je spremenilo, čeprav na videz teče kot prej. Oča in Jurij garata od zore do pozne noči. Vse sama postorita v štacuni, v hosti, na njivah na Tožcu. Mati in Ana kuhata, Ana čisti sobe, riba ganke in pometa kamnite štenge in dvorišče, jaz pa le redko pomagam materi v kuhinji, raje hodim k stari materi in čakam na strica, ki posedajo v svoji izbi in prebirajo knjige, ki so jih prinesli iz tujega sveta. Zvečer pa se družina zbira v veliki sobi zadaj. Stric, abbé Martin, prihajajo vedno v prvem mraku. Oča prinesejo iz kevdra, ki je pod štacuno, štefan sladkega črnikalca, ki so ga lani sami pripeljali iz daljnega Črnega Kala in smo ga pili samo ob Božiču in Veliki noči. Nato prihajajo v našo hišo vsi imenitnejši gospodi s Placa. Sedajo za veliko mizo in pozdravljajo gospoda abbéja. V izbo sem prinesla že popoldne zvrhano skledo krhljev in suhih hrušk. Ko pa so bili gospodje zbrani, sem postavila na mizo štefan črnega vina. Stric, ki so sedeli med gospodo, so me dražili: »Karlinca, boljša gospodinja boš kot pa častita gospa prednica!« Zardevala sem in v sebi odločno sklenila: Ne, ne bom nuna! S stricem bom šla, kuhala jim bom in skrbela zanj! Gospodje so govorili o hudih časih, o Francozih, ki silijo čez meje. Gospod pek Andrej Alojzij Prešeren, ki je bil do konca freisinške oblasti kaščar, pa je povedal, da se je pravkar vrnil iz Ljubljane in da so Ljubljančani napravili fortifikacije na Gradu in na gričih na drugi strani Grubarjevega kanala. Tudi Rožnik je obdan s šancami. Vso hosto bodo posekali za utrdbe. Graščinski predstojnik gospod Feliks Anton Radovič pa je takoj ugotovil, da bo grozovito zrasla cena za kurjavo.

»Gospodje, naše bukvice pa smrekice so vsak dan več vredne, klafta treh čevljev že danes stane štirinajst forintov,« je planil gospod burgermajster Karel Jugovic, posestnik velike hiše zraven znamenja. »Kmalu si bomo lahko kupovali bajte še v

Ljubljani, saj jih menda prodajajo že za pol cene, ker se Ljubljančani tako boje vojske, rušenja, streljanja in požarov,« se je spet oglasil gospod pek Prešeren. Gospod Jakob Ignacij Cebav, nekdanji kaščar, pa je mirno in preudarno dejal: »Morebiti bomo res začeli plesati, tudi vroče bo, saj v Ljubljani pripovedujejo samo od vojske.« Stric Martin pa so molčali. Gospod Karel Jugovic pa je silil vanj: »Gospod župnik Kuralt, vi ste hodili po svetu, kaj mislite o vojski, o teh časih?« Stric so se obrnili h gospodom: »Mene je v Loko pripeljal avstrijski agent, vem, da poslušajo moje besede, vem, kaj hočejo, pa ni, da bi govoril.« Gospodje so govorili še o brambovcih, ki se nočejo javljati v avstrijsko vojsko. Spet se je oglasil gospod burgermajster Jugovic: »Sam nadvojvoda Ivan in deželni glavar gospod Brandis sta nas prosila, naj pridemo k brambovskim vajam, pa pomislite, Loka bi morala poslati k vajam vsaj petdeset mož, pa so se prostovoljno javili le trije.« Pa so planili naš oča: »Nehajte s tem. Prepisal sem zemljo na Jurija, da ga niso poklicali, Feliks in Tonče pa sta v prvi ljubljanski kompaniji, kamor so strpali študente, ki so jih odtrgali od knjig.« Gospod Jugovic je takoj pripomnil: »Vsakega bi morala oduševljati želja rešiti domovino, boriti se za najpravičnejšega vladarja, pa še lepo so oblekli brambovce. Zadnjič sem jih gledal v Kranju, ko so jih vadili za britofom. Imeli so nizke široke klobuke s privihanimi kraji, rjave suknje, kratke črne hlače, okoli vratu pa črn talar in svetloplave knofe.« Spet so se oglasili naš oča: »Pa še to povej, kakšno orožje imajo. Fantini so morali doma pobrati preklje, ostre vile, ravne kose, motike, turške puše. Francozi se jih bodo zagotovo bali.«

Gospod Dietrich s Fare pa so bili v Železnikih, ko so zbirali fantine za brambovce. Na listke so zapisali imena tistih fantinov, ki se niso sami javili v domobransko vojsko, pa je Žumrov Jure potegnil vrč, v katerega so vrgli listke z imeni fantinov, gospodu glavnemu upravitelju iz rok in izpraznil vrč po tleh. Fantin je zarjul: »Veter naj pobere imena, mi se že ne bomo tolkli za gospodo!« Sedaj so se stric le oglasili: »Kar verjemite, da bodo brambovci ustavili z vilami francoske čete, ki so Avstrijce na Laškem že nagnale! Posebno naš Miha, ki je ostal na domu v Žabnici in je moj najmlajši brat, je tak junak. Zaradi ohrnije se je pustil zapisati kot bajtar, pa so ga poklicali med brambovce, čeprav mu manjka le nekaj dni do petinštirideset let.«

Gospodje so me malo postrani gledali, ker so mislili, da sem že v loškem kloštru, ko sem vsake toliko prihajala v izbo in prinašala šefane z vinom. Stric pa so dejali: »Tale naša deklina pa več zna kot vsi fantini v Loki. Boste že videli, še s Francozi se bo zgovorila. Nune v Ljubljani je niso naučile le molitev in šivanja, dekleta zna kar tri špraha pa odprte oči ima.« Mati, ki so prinesli v izbo še tople flancate, so grdo gledali in me poslali v kuhinjo. Naša mati ne puste, da bi nas otroke kdo hvalil, vedela pa sem, da se jim dobro zdi in da so stricu hvaležni za besede pohvale.

Take večere je doživljala naša hiša, ko so bili gospod abbé Kuralt pri nas v Loki.

III.

*Velke v majhnih rečeh,
ti tukaj čudeže gledaš.*

Martin Kuralt

9. dan malega travna 1809

Največkrat, ko pridem zjutraj k stari materi v sosednjo hišo, strica Martina ni več doma. Zgodaj odhaja od doma, se sprehaja ob Sori in po gmajnah okrog

Crngroba in Pevna in po Gorajtah. Včeraj pa so me čakali pri stari materi v kuhinji. »Karinca, nekaj bova napravila na vrtu pod mojim oknom.«

Kuraltova hiša nima vrat, njihova okna zadaj gledajo na prvo teraso našega vrta. Šla sva čez vežo skozi ozko drvarnico na vrt. Pod oknom stričeve čumnate sta stala dva panja čebel. Panja sta bila na novo pomalana, eden je prikazoval smešen prizor: v velik mlin so črni stražarji z vilami naganjali stare babe, iz mlina pa so veselo prihajale mladenke z nageljni in slovensko bandero v rokah. Na drugem panju je bila namalana ena sama zlatorumena čebela sredi bujnega travniškega cvetja, spodaj pa je bil napis

Velke v majhnih rečeh,
ti tukaj čudeže gledaš.

»Včeraj mi je končnico prinesel prijatelj Polde Layer iz Kranja. Velik slikar je! Saj poznaš njegovo Marijo z Brezij!«

»Pa ste panja že danes pripeljali iz Žabnice?« »Ko boš toliko stara kot jaz, boš zgodaj vstajala in spoznala, da je tisto malo sreče, ki jo človek lahko doživi, samo v naturi, med drobnimi pticami, med čebelami, rožami in v družnem delu človeka z domačimi živalmi.« Stric so stopili k panjema in čebele so se vsedale na njegovo iztegnjeno desnico. »Tebi sem jih namenil, tvoje so! Naše prijateljice so, poznajo me in pogovarjam se z njimi.« Čebele so lezle iz panjev, stric pa se je res pogovarjal z njimi in obraz se mu je umiril. Pozabil je name in ljubeznivo ogovarjal drobne živalce, ki so zadovoljno brenčale. Spet se je obrnil k meni: »Koliko več kot mi, domišljavi ljudje, gospodarji sveta, vedo te drobne čebele o svetu in njegovih zakonih. Pri njih boš spoznala pravo življenje, veličino ljubezni in neskončno požrtvovalnost in zvestobo rodu. Čebela ne prenese samote, če se zgubi in ne pride v panj, umre od žalosti, saj ve, da je del velike celote, svojega rodu in da mora zanj delati in se žrtvovati.« »Ali vas ubogajo, ko se jih nič ne bojite?« sem neumno vprašala. »Čebele so zmeraj same svoje gospodarice, človek je njihov prijatelj, ne pa njihov gospodar. Rade mu prepuščajo sadove svojega dela, sladko strd in zlato medeno mleko, ne pa svoje svobode.«

Dve zlati čebeli sta mi sedli na roko. Zdelo se mi je, da sta me sprejeli in nisem se več bala. Stric se je obrnil k meni: »Ni prave pomladi brez cvetja, brez ptičjega petja, pa tudi ne brez šumenja čebel. Zapomni si, kar sem napisal na panj, in uči se od čebel!«

20. dan malega travna 1809

Po dolgih letih sem dočakala Veliko noč v rojstni hiši med svojimi ljudmi. Posamezne lastovke že poletavajo mimo okna moje čumnate, dvigajo se nad Soro, spuščajo na vodo, pa spet plešejo po čistem modrem nebu. Zjutraj in zvečer pa se lovijo med oboki našega dvorišča, sedajo na železne drogove, ki vežejo posamezne oboke, in veselo cvrčijo. Na vrtu diši po razkopani zemlji. Na kamnitih stopnicah, ki peljejo iz veže na vrt, pa se že bohotita sivkastozelen nagelj in temnozelen roženkravt.

S stricem posedava na klopici, ki jo je oča postavil zraven panjev. Čebele stopajo na prag svojega kraljestva, stric pa se ure in ure pogovarja z malimi živalcami. »Na velikonočno soboto bodo pa prišli iz Ljubljane,« ne morem zdržati, da ne bi zaupala stricu novice iz pisma prijateljice Nine, ki so mi ga oča maloprej izročili. »Tudi jaz se veselim na gospodo, ki nas bo obiskala. Govoril sem s tvojo materjo, pa bo žegen pri vas, v vašem salonu.«

Nina bo prišla prvič v Loko. Veselim se, pa vendar tudi bojim. V mislih primerjam razkošno palačo Nininega oča na Gosposki gasi v Ljubljani z našo skromno hišo na Placu. Ni še dolgo, ko se mi je naša hiša zdela le malo manjša in malo skromnejša od sosednjega Homanovega dvorca in sem bila ponosna, da sem doma v taki hiši. Kar pa sem se vrnila iz Ljubljane in preživela nekaj tednov pri prijateljici v Zoisovi palači, se mi je celo mesto Loka zdelo skromno, naša hiša pa revna in stara. Stric so uganili moje misli: »Bodi srečna, da si doma v tako stari in lepi hiši. Vsak kamen v njenih zidovih pripoveduje zgodbo iz dolgega življenja vašega doma.«

Že na veliki četrtek smo oblekle mati, Ana in jaz široke bele predpasnike in se vrtele po temačni kuhinji. Mati so zamesili v mentrgi testo za potice. Ana je zbirala orehe in rozine, jaz pa sem več kot uro vmešavala surovo maslo in med z rumenjaki za nadev in mazala sem z maslom velikanske modle in majhne modlčke za potice. Mati so se držali stare navade in spekli za vsakega od družine posebno potico: rozinove za staro mater, oča, strica in Jurija, orehovi za mater in Ano, za študente in zame pa medene. Iz kuhinje je dišalo po cukru, vaniliji, limoni, nageljzbeci, sladki skorji in rumu. Z Ano sva poribali tla vseh izb in dolge hodnike, pomili okna in vrata. Stala sem na okenski polici in se nisem upala ozreti na Plac, tako visoko se mi je zdelo. Okna pa se pri nas odpirajo na ven. Po izbah pa se je mešal vonj po milu in lugu z dišavami iz kuhinje. V Loki je prava velika noč, ne tista ljubljanska, ko smo v kloštru posedale nune in gojenke po temačni cerkvi, premlevale grehe, ki smo jih storile lahko le v mislih, in se kleče plazile od postaje do postaje križevega pota. V Loki pa vse diši po veliki noči, po zemlji, soncu, pomladi in sreči.

Velika sobota je zasijala s soncem, z duhom po praznikih in pomladi. Stric so prišli še pred zajtrkom k nam v kuhinjo. Peljala sem jih v rdečo izbo zadaj, kjer so bila tla poribana, z oblazinjenih stolov in z majhnih oblazinjenih klopi pa sva z Ano sneli bela pregrinjala. V ozadju izbe se je svetil dolg klavir, ki so ga mati premazali s terpentinovim oljem in petrolejem. V omarici s steklenimi vrati, na katerih so bile z roko namalane bele astre in rdeči maki, so stale vrste krožnikov in skodelic iz najtanjšega beneškega porcelana, zgoraj pa so se lesketali beli kelihi iz muranskega glaža. Mati so jih sami pomili v vodi, v katero so vlili lug, ki so ga skuhal iz bukovoga pepela. Tudi srebrne vilice, žlice in noži so se svetili na polici v steklenem kostnu.

Dolga raztegnjena miza, ki sta jo mati in Ana porinili na sredo izbe, pa je bila pokrita z belim prtom iz pravega damasta. Čeprav so k nam pogosto prihajali častiti gospodje kapucini in gospodje trgovci, ki so obiskovali oča in Jurija, nismo bili navajeni tako visokih gostov iz Ljubljane. Oča so zagledali odprta vrata v rdeči salon in pogledali v izbo. »Babe spet nore!« so se obrnili k stricu. »Saj Ljubljančani vedo, da smo v Loki Bogu za hrbtom in da ne pomenimo ničesar več, kar je država vzela oblast iz rok našega premilostnega gospoda freisinškega škofa.« Stric pa so menili: »Zadovoljni bodite, da je Loka porinjena stran od gneče, kjer avstrijske in francoske čete pustošijo po poljih in domovih. Jože, ali res ne veš, da je Kranjska postala velika veža, skozi katero se vojaške čete venomer prerivajo na Laško in od tam nazaj.« »Pa sem mislil, da goriš za Francoze in da ne misliš na nič drugega kot na tistega tvojega Napoleona,« so oča zavrnil strica. »Ne Napoleon, vsa francoska kultura in miselnost francoske revolucije prinašata človeštvu svobodo. Jaz pa bi rad ušel iz teme avstrijskih ječ, iz zablod njihovih kloštrov in omejenosti njihovih uradnikov. Francozi nam bodo pomagali, da bomo tudi mi Slovenci govorili povsod v svoji šprahi o sebi in da bomo ponosni na svoj rod in svojo deželo.« »Martin, ti poznaš svet in veliko si prebral, jaz pa vem le eno, da moram krvavo

zaslužiti vsak goldinar, da je družina sita, in da je zame glavno, da živimo v miru, da praznujemo svoje praznike in da v miru dobivamo blago za štacuno. Nič mi ni za vojsko, za novotarije, za dirindaj v svetu.« Oča so se spustili po štengah v štacuno, stric pa so z dopadenjem gledali naše priprave za sprejem prijateljev iz Ljubljane. Sedli so na bleščečo klop iz orehove korenine pred dolg klavir in spretno zaigrali svečano himno na klavirju. »Ali poznaš?« so se obrnili k meni. »Marsejeza je! Pesem francoske revolucije, pesem svobode!« Po južini sem spet šla v rdečo izbo zadaj. Sedla sem k oknu in gledala proti Puštalu in Sori. Stric so stopili v izbo: »Povej, ko boš zagledala kočije!«

Mati so v kuhinji pripravljali jestvine za žegen. V velikansko košaro, pokrito z belim platnenim prtom, so naložili prekajeno gnjat, rdeče pirhe, hren in potice. Ana je stala v mašnem gvantu poleg matere, nadela si je pisan svitek na glavo in čakala, da odnese žegen v cerkev našega patrona sv. Jakoba. Jaz pa sem slonela na oknu. Pod Hribcem v Puštalu sem zagledala dve kočiji. Prah se je visoko dvigal, ker že več dni ni deževalo. Dva para šimelnov sta veselo drvela proti našemu mestu. Planila sem v kuhinjo, kjer so gospod stric govorili z materjo. »Prihajajo! So že v Puštalu!«

Stric so me kar potisnili iz kuhinje in že sva hitela čez Plac proti Grabnu. Ogromni kočiji sta stali pod Grabnom. Gospoda je pravkar izstopala iz vozov. Letela sem po Grabnu k Nini, ki je v svetloplavi široki obleki iz prave žide in širokem rožnatem klobuku iz slame s pisanimi poljskimi rožami okrašenem bila še bolj zala kot v Ljubljani.

Nina je planila k meni in me kar na cesti kušnila na obe lici. Potem pa sem zagledala nasmejani obraz gospoda v duhovniškem oblačilu, spoštovanega profesorja Valentina Vodnika, in stričevega mladega prijatelja gospoda Leopolda Stanislava Hohenwartha. Iz druge kočije pa so smeje izstopali jezični dohtarji Lukmann, Golmayer, Piller in Podobnik. Stric je objemal prijatelja Leopolda in se rokoval z gospodi. Odpravili so se k nogam po klancu proti mestu. Medve z Nino pa sva pospremili kočijaža do Poljanskih vrat do prostornih hlevov birta gospoda Gašperja Južna, ki ima pred Poljanskimi vrati oštarijo in dobro skrbi za popotne ljudi in živali.

Z Nino sva se čez Plac odpravili proti naši hiši. Prijateljica mi je pripovedovala o kloštru, nunah, sošolkah, pa vendar ni bila več stara Nina iz šolskih let. Njene nekdanje nasmejane oči so gledale resno in žalostno. »Omožiti me hočejo. Obljubili so me bogatemu trgovcu Jožefu Goldnu iz Trsta. Jaz pa ne maram v Trst, ne maram iz Ljubljane, iz naše hiše, iz našega lepega mesta.« Čeprav ni bilo ne dostojno ne vljudno, sem vprašala: »Nina, kaj pa grof Hohenwarth? Ali se še srečuješ z njim?«

Nina je zardela, zdelo se mi je, da bo zajokala: »Leopolda imam rada, on pa noče zame,« je dahnila. »Saj ne more prikriti, da te ima rad,« sem resno dejala. »Leopold noče, da bi bila vmešana v reči, za katere avstrijska oblast zapira najboljše ljudi v ječe, ženske pa izobči iz svoje srede. Oča vedo, da Leopolda zasledujejo, pa so mi izbrali ženina v Trstu, čeprav bo Leopold za zmeraj v mojem srcu!« »Kako da so te danes pustili v Loko?« »Gospod profesor Vodnik so očeta pregovorili, pa oča tudi ne vedo, da se je z nami peljal grof Hohenwarth.«

Tudi jaz sem prijateljici razkrila, da ne bom šla v klošter in da bom ostala v svetu pri spoštovanem stricu. Tako sva si lajšali srca in hiteli čez Plac proti naši hiši. Že na štengah sva zaslišali smeh in glasno govorjenje. V rdečem salonu zadaj so za dolgo mizo sedeli gospod profesor Vodnik in mladi dohtarji pravice. Grof Hohenwarth in stric pa sta sedela pri mali okrogli mizi ob klavirju. Slišala sem strica, ki je govoril svojemu prijatelju: »Bojim se, da me bodo prej poklicali na Poljsko, preden bodo Francozi prišli na Kranjsko.« Grof Hohenwarth pa je

polglasno dejal: »Prav zato smo prišli s prijatelji v Loko, da se dogovorimo o tvojem odhodu čez mejo.«

Mati so me poklicali v kuhinjo, čeprav bi rada poslušala pogovor med stricem in grofom Hohenwarthom. Ana je prišla od žegna in odložila zajeten pisan jerbas na z lesom pokrit lijak pod oknom. Mati so jemali iz košare jedila. Na velikem lesenem pladnju so rezali sočno gnjat in tanke rezine jezika. Mesnino so nalagali na ovalne pladnje, pomalane z modrimi spominčicami. Naribala sem hren in ga nasula na poseben krožnik. Kruh pa je Ana nalagala v pisane košarice iz pletene slame. Nesla sem žegen v izbo, kjer so oča natakali iz štefana zlato rebulico. Gospoda se je glasno pogovarjala in šele na očetovo povabilo so vsi sedli za dolgo mizo. Ana je prinesla na velikem steklenem pladnju kose potic. Gospod profesor Vodnik pa so potegnili oblazinjen stol k mizi in se obrnili k naši materi: »Spoštovana gospa Paslerica, toliko dobrot ste nam pripravili. Ne pravijo zastoj po svetu, da imajo Kranjce čast, da so narejavke zdravih, dobro dišečih in snažnih jedi. Saj veste, da so jedi zdravila za zdrave, zato mora vse zdravo biti, iz kar se jedila kuhajo, in zdrava tudi viža, po kateri se kuhajo, zato pa bi rad izvedel več o vaši kuharski umetnosti, o dobrotah, ki ste jih tako spretno in umetno pripravili za nas uboge Ljubljance, ki letos zaradi priprav na vojsko v Ljubljani skoraj ne vemo, da je Velika noč.« Mati so sedli k častitemu gospodu Vodniku, Nina je našla mesto med mladimi gospodi in vsa zardela nekaj pripovedovala grofu Hohenwarthu. Z Ano pa sva morali v kuhinji nalagati na pladnje cukreno pekarijo: janeževe piškote, čokoladne vetrce z olupljenimi mandeljni in orehove rogljičke.

Mladi gospodje so se domenili, da bomo šli vsi mladi molit božji grob na Faro. Grof Hohenwarth, ki je poznal Loko, je predlagal, da se vzbomo mimo Gradu v Vincarje in potem čez most na Faro. Mati so želeli, da ostaneva z Ano doma in pomagava pri pripravah za večerjo. Pa so gospod Vodnik odločno dejali: »Velikonočna sobota je, najlepši praznik človeških src in narave. Pustite mlade, naj se nadihajo sapic z Lubnika, naj natrgajo zvončkov v Vincarjih in naj pomolijo v prifarski cerkvi za lepše čase.« Kako smo hiteli po strmih gasah na Zagrad. Nina in grof Hohenwarth sta bila daleč pred nami. Čeprav so mladi gospodje dohtarji veselo pripovedovali o Ljubljani, pa tudi hvalili najini židani obleki in klobuka z rdečimi rožami, kar nama je z Ano prinesla prijateljica Nina, se nisem mogla prav razživeti. Mislila sem na Nino in njeno nesrečno ljubezen.

Ko smo se vrnili v mesto, je bilo na Placu svečano tiho. Na oknih vseh hiš so bili posrebreni svečniki. Mesto se je pripravljalo na večerno procesijo, ki se je vsako leto vila od kapucinske cerkve čez Plac pa po Grabnu na Lontrg in spet v kapucinsko cerkev.

Ljubljanska gospoda je ostala pri nas še na večerji, gledala z naših oken procesijo in se pozno ponoči odpeljala s kočijami proti Ljubljani.

IV.

*Bombe brenčale
spod Šmarne gore,
se bodo jokale
ljubljske gospe.*

(Ljudska)

20. dan malega travna 1809

Vojska! Vojska! Vojska! Ta beseda se plazi po Loki in vsi se tresemo pred njo. Možje se zbirajo po krčmah in na Placu. Pripovedujejo, da se avstrijska vojska

pomika čez Predel proti Laškemu. Nadvojvoda Karel je menda premagal Francoze na Dunaju, pri Aspernu in Eslingu. Pa ne verjamemo, saj se je cesarska družina že marca izselila z Dunaja. Cene naraščajo in po bajtah že zmanjkuje žgancev in kruha. Tudi mene skrbi, kaj bo z nami, kaj z brati, ki so jih vtaknili v črno vojsko, kaj s stricem, ki ga vse bolj grdo gledajo v Loki. Stric pa so mirni. Ko potrkam zjutraj na vrata njihove čumnote, sede ob mizi in pišejo na dolge bele liste papirja. »Nič ne cagajte,« pravijo, kot da bi brali moje misli. »Vsak dan je dober, včasih nam veliko vzame, pa nam zmeraj prinese tudi kaj dobrega.« »Stric, ko se pa tako bojim! Ves svet nori, mi smo pa tu zaprti in poteptali nas bodo.« »Nikoli in nihče ne bo uničil našega rodu. Iz vihre bomo vstali močnejši, ponosni in svobodni!«

Vendar pa, ko sediva pred najinimi panji in čebele veselo poplesavajo okrog naju, se mi zdi, kot da se stric poslavlja od drobnih živalic, od mene, od Loke. »Oditi moram, pri prijateljih v Ljubljani bom pričakal Francoze.« Prav opoldne pa se je oglasil v naši štacuni postiljon Andrej, v temno zelenem suknjiču z rdečim ovratnikom in medeninastimi knofi. Visoki škorjci so se svetili v opoldanskem soncu. »Trkal sem v Kuraltovi hiši, pa jih ni doma. Pa vi dajte gospodu!«

Ko sem stricu prinesla dolgo belo pismo z rdečimi pečati, so se zaprli v svojo čumnato. S staro materjo sva nemirno pospravljali po kuhinji, govoriti pa se nisva upali. Tedaj so me stric poklicali v izbo. »Nekaj hudega so mi sporočili. Grofa Leopolda so zaprli in celo noč zasliševali.« »Kaj pa Nina?« sem dahnila, pa me stric niso imeli za mar.

Vso noč nismo spali. S Placa so celo do najinih čumnat odmevali glasni glasovi, vpitje in cviljenje vozov. Z Ano sva šli v kuhinjo, čeprav je bila še trda noč. Mati so stali ob ognjišču, stara mati Kuraltovka pa so sedeli na svojem vegastem stolčku. Oča in Jurij sta sedela za majhno mizo in mati so jima nalivali kavo v velike bele skodele. »Ob enih ponoči so vdrli k nam biriči. Trije so bili in puše so imeli. Strica Martina so vrgli iz postelje, s štrikom so mu zvezali roke in odpeljali so ga kot živinče na Plac!« so vekaje pripovedovali stara mati. Vse je prazno in temno. Strah me je. Čutim, da bo vojska prinesla naši družini in Loki še veliko hudega.

10. dan rožnega cveta 1809

Čeprav smo v Loki odrezani od sveta in ne vemo, kaj se dogaja v Ljubljani in Kranju, čutimo, da so Francozi v deželi. Brambovci se vračajo v domove, samo naših fantinov, mojih bratov Feliksa, Toneta in Jožeta, ni od nikoder. Gospod burgermajster Jugovic pa je v oštariji pri Kašmanu pravil, da je mnogo mladih gospodov zbežalo v Gradec, da bodo tam nadaljevali s šolanjem. Daj Bog, da so med njimi tudi naši fantini. Avstrijci so menda podrli most čez Savo v Kranju. Ponoči pa je general Marmont s soldati jahal čez Loko v Ljubljano. Soldati se niso ukvartirali v kasarni pred Vodnimi vrati, ampak so marširali skozi mesto mimo Poljanskih vrat pa ob Sori skozi Puštal, Zminec, Pungert do Medvod. Tam so prekoračili Savo in so tako prišli v Ljubljano. Ločane pa je obšel velik strah, kako naj bi nas tudi ne. Avstrijci so odšli in bili smo čisto zapuščeni. Slišali pa smo o francoskih soldatih toliko grozovitih pripovedi, da so nekateri purgarji bežali Zagrad in v hoste pod Lubnik. Francozi se trudijo, da bi pomirili prestrašene ljudi. Burgermajster Jugovic je poslal Kocarjevega Grohčeta, da je letal z bobenčkom po Placu in Lontrgu in rjul:

»Deželna oblast ima gorečo željo težave cele dežele polahkati. Državljeni, vrnite se na svoje domove, bodite dobri gospodarji naprej, kakor ste bili dosedaj. Ako bi kdo gluh bil na ta glas svarjenja, katero se za sedaj ponuja, tako bodo sami sebi

pripisati imeli, da bo butara nadlog jih zadela, katero so hoteli celi deželi na glavo nakopat.»

Življenje se počasi umirja. Zjutraj je spet prispela pošta iz Ljubljane. Gospod profesor Valentin Vodnik so pisali očetu, kaj vse so pretrpeli v Ljubljani, odkar se nismo videli. Francozi so se v Ljubljani ukvartirali v Trnovem in Krakovem, general Marmont pa z vsem spremstvom pri baronu Zoisu. Pa ko bi pri tem ostalo! Pa je pripeketal z Dolenjskega avstrijski general Dumontet z dva tavžent brambovci, bilo je ponoči, ko se je bližal s štirih strani tiho kakor strah po šentpeterskem predmestju, čez Špitalski most, čez Kurjo vas po Florijanski gasi na Reber in od Iga na čolnih v Krakovo in čez Šušarski most. Pa so brambovci neumni streljali v Kurji vasi. Francoski general Guetardi, ki je stanoval zraven rotovža, je skočil s postelje, letel čez dvorišče in kar po lojtri na Grad. Avstrijski general Dumontet je pridiral od Špitalskega mosta in ukazal napasti Perlesovo hišo, kjer imajo Francozi vojne potrebščine. Francoski vojaki so napadali brambovce in najhujši boji so bili pri Maliču na koncu Slonovih ulic. Ljubljancani so slišali streljanje kanonov z Gradu in pokanje pušk. Zjutraj pa je bilo mesto spet polno francoskih soldatov. Francoski general Guetard in vsa francoska vojska pa so primarširali z Gradu, pred mestno hišo pa je bila spet francoska straža s kanoni. Čeprav je žalostno, so se Ljubljancani oddahnili, saj so se bali, da se bodo francoski in avstrijski soldati naprej pulili za Grad in razsuli mesto. Gospod profesor so menili, da so se ljubljanski purgarji navadili na Francoze, na njihovo janičarsko muziko in na parade. Oča so mi izročili dolgo zapečateno pismo drage prijateljice Nine.

Marija Ana Johana Zoisovka Karolini Paslerici

Ljubljana, 8. dan rožnega cveta 1809

Predraga, predobra prijateljica!

Če je kaj sreče na tem svetu zame, je gotovo le v najinem prijateljstvu. Srečna sem le, če se spomnim dni in ur, ki sva jih preživeli skupaj v zvestem in odkritem prijateljstvu. Vse moje življenje je temno in žalostno in brez vseh upov. Grofa Leopolda Hohenwartha, mojega dragega prijatelja, so Avstrijci zaprli in odpeljali še pred prihodom Francozov v Gradec. Čez nekaj dni so ga njegov oča, baron Hohenwarth, pripeljali domov v široki črni kočiji. Na nosilih so ga odnesli v Hohenwarthovo palačo. Na svetega Bonifaca dan pa je zazvonil srebrn zvonček pod našimi okni in vedeli smo, da prinašajo gospod župnik Vodnik mojemu prijatelju zadnjo popotnico. Oča so pravili materi, da so Leopolda preteпали in martrali v kehi, da je izdal imena svojih prijateljev. Hotela sem k njemu, pa so me zaklenili v cimer. Mati so prišli k meni in povedali, da Leopolda bolj kot smrtne rane, ki so mu jih zadali v ječi, peče, da so zaradi njegovih pričevanj zaprli tri ljubljanske jezične dohtarje in zaradi njega pregnali gospoda abbéja Kuralta, tvojega strica, na Poljsko. Vekala sem in vekala. Oča so prišli k meni in zahtevali, naj grem v salon med prijatelje in znance in naj ne kažem svoje žalosti.

»Najboljše, kar lahko storimo, če nas je zadela nesreča, je, da jo pozabimo!« so me učili gospod oča. Ljuba Karlinca, ti pa veš, da nikoli, prav nikoli ne bom pozabila svojega prijatelja in vsega lepega, kar mi je povedal v kratkih urah najinega poznanstva.

Grofa Hohenwartha so pokopali na sv. Jedrti dan tiho in brez vseh časti.

Ljuba moja prijateljica, samo Ti veš, kako mi je, in Tebi povem, da je z Leopoldovo smrtjo nehalo biti tudi moje srce. Česa ne bi storila iz ljubezni, ki me je napravila nemo in slepo za vse drugo.

Tvoja nesrečna Nina

*Kaj se je svetli cesar zmislu?
Vse fante je v žold popisov.
Bodi star al bodi mlad,
sej mora bit vsak soldat.
(Ljudska pesem)*

10. dan velikega travna 1809

Pa je malo sonca posijalo na našo hišo!

Napoleon je razpustil brambovsko vojsko, Grohče je bobnal po Placu, da bodo prodajali robo, ki so jo pobrali brambovcem pred rotovžem. Fantinov pa ni bilo od nikoder. Danes zjutraj pa, ko sem stopila iz čumnate, sem zaslišala skozi kuhinjska vrata materin glas, ki je bil vesel, hkrati pa zaskrbljen. V kuhinji sem zagledala Jožefa. Sedel je za mizo in drobil v veliko skodelo s kofetom kose belega kruha, kot da nikoli ne bi bil od doma. »Kaj pa Feliks in Tone?« sem vprašala namesto pozdrava. Mati pa so že odgovarjali: »Naša starejša fantina sta se prebila čez mejo in v Gradcu bosta poslušala visoke šole.« »Tako sem srečna!« sem ponavljala, Jože pa me je prijel za roko in nerodno potegnil k sebi. Oča in Jurij sta stopila v kuhinjo. Oča so sinu podali roko, Jurij pa je brata samo potrepljal po rami in odhittel v štacuno. Tudi stara mati so stopili v kuhinjo, čeprav jim nihče ni povedal o Jožefovi vrnitvi. »Vsaj ti si spet doma!« so dahnili. »Moj Martinče pa je spet na tujem. Sredi noči so ga biriči odgnali! Fante, pusti učenost in ostani pri oču v štacuni!«

Pa so se kmalu spet zgrnile skrbi nad Loko. Oča so zvedeli, da v Ljubljani še ni konec vojske. Mostove čez Ljubljano so podrli in Ljubljani so zaprti v svoje mesto in jim vse bolj primanjkuje živeža. Tudi v Loki je vsak dan huje. Gospodje trgovci, ki zvečer prihajajo k očetu in posedajo v rdečem salonu, se pogovarjajo o strašnih fronkih, ki jih je Napoleon naložil naši deželi. Plačevati bomo morali obrtni davek, zemljiški davek in po dva franka za vsako peč. Kranjska bo morala dati Napoleonu šest tавžent mož na leto za njegove vojske in plačati poltretji milijon frankov.

Stric France Vrbežnik, bratranec naše matere, so povedali, da Francozi zahtevajo za svoje soldate deset tавžent parov čevljev. Šuštarji v Ljubljani pa jih izdelajo komaj petdeset parov na teden. »Zato so pa poklicali šuštarje iz Loke, Kranja in Trziča, da bodo vlekli dreto samo za njihove bose soldate,« se je oglasil gospod Jugovic, ki je še kar burgarmajster, čeprav sovraži vse, kar ni avstrijsko. »Pa to še ni vse,« so se oglasili naš oča, »pravijo, da jim moramo dati še petnajst tавžent srajc, šestintrideset tавžent rjuh in pa še šestindevetdeset voz s konji v četvero in štiriindvajset konj za ekvipažo.«

Hudi časi se nam obetajo, gorje nam, ki bomo kmalu beračili, še bolj gorje pa našim fantinom, ki jih bo Napoleon gnal v tuje dežele. Gospod Anton Kašman, ki ima skoraj največjo in najlepšo hišo na sredi Placa in ugledno oštarijo, pa se je obrnil h gospodom: »Gospodje, to še ni najhujše, najhujše je, da naši bankcegelci nič več ne veljajo. Pomislite, zadnjič je pri nas v posebnem cimru tisti gruntar Kuralt iz Dorfarij, ki je kupil Kamenčanovo hišo, s papirnatim goldinarjem prižgal cigaro.« Oča so planili: »Pusti Kuralta pri miru, v svaštvu sem z njim, z našo sta brat in sestra. Radi se imamo in ne maram, da govoriš slabo o njem.« Pa se je oglasil gospod trgovec Jožef Kopin, naš sosed: »Tone, pa menda res ne bo držalo, da bi Pavle prižgal z bankcegelci cigare, saj vsi vemo, da je tak ohrnik, da bi še krajcarja ne šenkal, kaj šele goldinarje sežigal.«

Pa se je spet oglasil gospod Kašman: »Tam čez bi pa lahko tale naš ničvredni denar zamenjali za srebro in rešili vsaj nekaj tega, kar smo z žulji zaslužili.«

Gospodje so sklonili glave in se polglasno o nečem pogovarjali. Tudi oča in Jurij sta se vnela v razgovoru.

Odnosla sem prazen štefan v kuhinjo. Mati so stali ob mizi in se pogovarjali s staro materjo, ki je sedaj več pri nas kot doma v prazni hiši. Zaslišala sem staro mater: »Cele noči ne spim, molim in vekam, vsi so po svetu, pri nas pa je vse večja reva. Tele placarske lakote pa so vsak večer pri nas, namesto, da bi v krčmi pri Kašmanu s srebrom plačevali z vodo zalito loško kislico. Ve z Ano pa jih zalivate z zlato rebulico, samo da bi hvalili tvoja imenitna gospodarja Jožefa in Jurija. Vsi ste pa pozabili na Feliksa in Tončka, ki sta tam med Nemci morebiti lačna in strgana, pa na mojega Martina, ki so ga kot roparja odpeljali na tuje. Samo da bi se vsi vrnili, takrat bo pri nas spet veselo.«

Zjutraj pa so stopili oča v kuhinjo in dejali: »Včeraj zvečer smo se dogovorili. Šest gospodov trgovcev s Placa in naš Jurij bo jutri šlo na avstrijsko stran. Tam v Celovcu bodo zamenjali naše papirnate bankcegelce za prave srebrne goldinarje.« »Pa zakaj glih naš Jurij?« so se plaho oglasili naša mati. »Krepak fant je in prav je, da se nauči trgovstva. Gospod Kašman bo z njim, Jurij bo gospodu pomagal po potu, gospod sosed pa Juriju pri menjavanju denarja. Gospod Kašman ima žlahto pri Sv. Ani pod Ljubeljem in tako bo vse prav.«

Gospod oča so še naročili, naj mati prinesejo vse papirnate denarje, ki so jih skrili v skrinjo, kjer imamo platnene rjuhe. Pomivala sem čpinje v koritu in s strahom poslušala. Z Ano sva se spogledali, a nobena ni odprla ust, čeprav sva obe trepetali za najinega brata. Pa je Ana le spregovorila: »Oča, pustite Jurija doma, saj je premlad, vsi se tako bojimo zanj. Take reči pripovedujejo, da res ni, da bi fant odhajal po svetu. Rokovnjači so vdrli celo pri nas v Virmašah pri Vrbežniku in odnesli vso jedačo in pijačo iz kleti. Pravijo, da mrgoli po hostah fantinov, ki so se skrili pred Napoleonom in vojsko. Napadajo popotne, da se prežive.«

Oča so začudeno pogledali Ano, ki je pri hiši nikoli nismo za nič izpraševali. Ana je bila vedno doma, da je delala in ubogala. Prvič sem jo slišala govoriti. Rada bi ji pritegnila, pa sta mi strah in spoštovanje do očeta stisnila grlo. Oča so samo grdo gledali in odšli iz kuhinje. Mati pa so prijeli Ano za ramo: »Kako si upaš ugovarjati oču, kar store, je zmeraj prav!« Ana pa je nadaljevala: »Mati, ne pustite Jurija na nevarno pot! Kako bo pri nas, če se ne vrne. Oča so stari, ženske smo samo za delo, drugega pa ne vemo.«

Molče sem stala ob ognjišču, zdelo se mi je, da se vse podira v meni, ko tako brez volje in dela posedam po sobah in prepuščam, da o vsem odločajo drugi, čeprav čutim kot Ana, pa vendar ne spravim besede iz sebe.

Zvečer pa so se spet zbrali gospodje s Placa v našem rdečem salonu. Prišli so gospodje Jurij Erbežnik, stric Pavel Kuralt, Jožef Kopin, Anton Kašman, Karel Jugovic in bivši mestni sodnik Matevž Feichtinger, da se pomenijo, kako bodo romali čez Ljubelj po skritih poteh mimo francoskih vaht na avstrijsko ozemlje. »Pa bom le vzela s seboj špičast oster nožiček, čeprav pravijo, da ga je Napoleon prepovedal imeti,« se je oglasil stric Pavle, ko sem prinesla veliko zelenko sadjevca. »Gospodje, brez orožja res ne hodite na pot!« so se oglasili naš oča. »Še našemu fantinu sem pripravil staro mušketo, ki je menda pri hiši še iz časov, ko smo se upirali freisinškemu gospodom.« »Jurče, kar doma pusti tisto staro pihalo. Brez skrbi, takihle mož, kot smo mi, se nihče ne bo upal lotiti. Glavno je, da srečno pridemo mimo francoskih vahtenc!« je oblastno dejal gospod Kašman.

Mati so medtem pripravljali za Jurija oblačila za pot in popotnico za seboj. Papirnati denar sta že prejšnji večer z očom nabasala za podlogo nekakšnega lajbiča, ki so ga mati sešili prav za ta namen. Jurij ga je oblekel na golo telo, čez pa srajco in kamižolo.

Zjutraj so se še pred tretjo uro zbirali gospodje na Placu. Prav v izbo sem slišala rezgetanje konj, odpiranje duri, materin in očetov glas in vesele pripombe glasnega gospoda Kašmana. Z Ano nisva spali vso noč, pa tudi pogovarjali se nisva. Radi bi hiteli na Plac, pa so nama oča zapovedali, da se ne smeva mešati v priprave na nevarno pot. Stara gospa Kuraltovka, naša stara mati, pa so le prišepali iz svoje hiše in pokrižali vnuka, ki je prvič odšel po kupčiji v tujino. »Pa glih na petek so odšli,« se je oglasila Ana. Potegnila sem modro prešito odejo čez glavo in skušala zaspati, pa nisem zatisnila očesa. Ura pri Sv. Jakobu je odbila pet. Začel se je navaden dan, tak, kot smo jih zmeraj preživljali na Placu. Oča so bili sami v štacuni. Z Ano sva pomagali materi v kuhinji. Pa je bil ta petek le drugačen od drugih dni. Zdelo se mi je, da se ure vlečejo v neskončnost. Pri južini smo tiho sedeli za veliko mizo v izbi, nehote so mi oči uhajale na prazne stole, kjer so še pred nekaj meseci sedeli za mizo bratje in gospod stric abbé Kuralt.

Pa so se oglasili stara mati, gospa Kuraltovka: »Pa je le dobra starost, človek je tako navajen vsega hudega, da se ne togotuje več. Pa tudi to ve, da zmeraj za dežjem posije sonce, za hudim pride zmeraj dobro.« Pa je skrb le ves dan ležala nad Placom. Večerilo se je že, pa še ni bilo nikogar od popotnih. Hodila sem k oknom, ki gledajo proti Suhi, da bi zagledala jezdece, ki se vračajo z dolge poti. Družina je še dolgo v noč sedela v kuhinji, pa tudi gospa Kuraltovka so ostali pri nas. Oče so ženstvo podili spat, stara mati pa so pričeli moliti stari del rožnega venca. Tako smo prečuli do jutra. Okrog petih pa smo zaslišali peketanje konj. Vsi smo hiteli na Plac, ki je bil poln sosedov. Vsi so čakali na svoje. Bilo je temačno, ko sem zagledala konjenike, ki so počasi in tiho prihajali na Plac. S pogledom sem iskala Jurija. Štela sem jezdece in vse tesneje mi je bilo pri srcu. Mojega brata ni bilo med njimi. Pa je zakričala gospa Kašmanova: »Kje je pa naš Tonče? Kje ste ga pustili?« Oglasil se je gospod Jurij Erbežnik: »Srečno smo prišli mimo francoskih vahtnic v Celovec, dobro zamenjali papirnate bankcegelce in se veselo vračali še pred poldnevom po strmih ljubeljskih stezah. Tam pri Šent Ožbaltu pa sta gospod Kašman in Paslerjev Jure šla pozdravit Kašmanovo žlahto – Ankeletovo teto, ki se je iz Loke primožila v tiste hoste.« Gospod Jugovic pa so nadaljevali: »V Trziču v oštariji pri Lončarju smo čakali do večera, pa ju ni bilo. Že ponoči smo odjezdili proti Kranju in Loki. Gospod Kašman in Jurče pa sta gvišno prespala pri Kašmanovi žlahtnici in bosta kmalu doma.« Pa gospodje niso bili veseli, čeprav so se srečni vrnili v Loko in dobro zamenjali avstrijske bankcegelce.

12. dan velikega srpana 1809

Našega Jurija in gospoda Kašmana še zmeraj ni v Loko. Gospa Kašmanka je prosila gospoda maira Cebava, naj pošlje soldate na Ljubelj, da bodo poiskali njenega moža. Naš gospod oča pa so se dogovorili z gospodi Jožefom Kopinom, Jurijem Erbežnikom, Matevžem Kosom, medikom Kopinom, stricem Pavlom Kuraltom in tudi gospod mair Cebav so se jim pridružili. Gospodje so že ponoči odhajali proti Trziču. Mati so mi opoldne dali debelo lojevo svečo, naj jo prižgem v Marijini votlini pod nunami. Hotela sem prižgati svečo, pa sem zagledala skupino jezdecev, ki je molče jahala proti Placu. Dva težka rjava konja sta vlekla dolg lojtrski voz. Na vozu pa sta na tenkih plevnicah ležala naš Jurij in gospod Kašman. Ljudje so drli na Plac in se zgrinjali ob vozu. Naša mati so planili k Juriju, ki je z obvezano glavo in brez zavesti ležal na beli rjuhi. Gospoda Kašmana pa so celega pokrili z belo plahto. Gospa Kašmanca je divje zavpila in odkrila belo plahto. Zagledala sem blede lice. Roke so imeli naš sosed sklenjene na prsih, oči, ki so tako nagajivo gledale, so bile zaprte, usta, ki so bila zmeraj polna šal, pa so zijala. Jurija so na

nosilih odnesli v našo hišo, gospoda Kašmana pa so položili v težko krsto iz hrastovega lesa in dali na pare v Kašmanovi veliki hiši v prvem štuku njihove hiše.

Gospod maire Cebav so povedali Placarjem, ki so stali ob naših hišah, da so loški gospodje šli peš proti Sv. Ani in nenadoma zaslišali ječanje iz neke grape. V grabnu so zagledali Jurija, ki se je privlekel na rob skale. Obraz je imel pokrit s strnjeno krvjo. Ko je Minčenkov medikus gospod Lorencij Kopin prišel do njega, je bil brez zavesti. Na dnu grape pa je ležalo prebodeno truplo gospoda trgovca in posestnika Kašmana.

Jurija smo močile ženske s kisom, mati so mu polagali mrzle mokre cunje na prsi. Minčenkovemu dohtarju, ki je bil še utrujen od dolge ježe, se je pridružil medikus Johan Gerbec. Gospod dohtar Gerbec je prinesel celo libro žalbe od čiste žlahtne drage narde in namazal z njo Jurijeve rane. Izba se je napolnila od žalbovega duha. Jurij je kmalu odprl oči, govoril pa je zmedeno, se prijemal za prsi in tarnal, da so mu roparji vzeli svetle cekine, ki jih je dobil na avstrijski strani.

Proti večeru pa so se vrnil v Loko občinski hlapci in povedali, da so francoski soldatje ujeli v gozdovih pod Ljubeljem tri močno sumljive može: nekega Klobučarja, Valentina Capka in Jakoba Travnja. Pri Capku so menda našli štilec, s katerim je s tremi smrtnimi bodljaji našega gospoda soseda ob življenje pripravil.

30. dan kimovca 1809

V naši hiši se je življenje ustavilo. Jurij še zmeraj poležava v fantinovski izbi, oča so sami v štacuni. Vse bolj čutimo draginjo, davke in že skoraj revščino. Oča so dali Juriju vso imovino, ki jo je nesrečnik po krivem izgubil v tisti grapi. Ukradeno blago zastonj vpije po svojem gospodarju. Štacuna usiha, iz Železnikov ne vozijo več žebļev in kovanega orodja, denarja je vse manj, dajatve pa so vsak dan hujše. Oča so postali kar nekam manjši, drže se sključeno in zaskrbljeno. Mati pa imajo večkrat rdeče oči od joka in prečutih noči. Gospodje s Placa le poredko obiskujejo našo hišo, saj se drže vsak svojega doma. Ko se je Jurij postavil na noge, so ga poklicali za pričo v Ljubljano. Spet se je srečal z roparji, ki so jih prignali v sodno hišo brez železja, ne zvezane in z njihovimi besedniki. Ker je pregreho storilo več kot dva v družbi, so hudodelce sodili vojskino sodniki. Obdolžencem so dali na znanje, česa so toženi in krivi. Gospod prezident so jih izpraševali, vprašanja sta jim postavljala gospod Wurzbach in gospod Kalan, pravdna dohtarja in tolmača. Obdolženi so skoz ta dva odgovarjali. Priče so bile posebej vprašane. Jurij je pod prisego moral povedati, da je spoznal bradate može, da je videl, kako je Capek s štiletom trikrat zabodel spoštovanega gospoda Kašmana, in povedati, da sta ga Klobučar in Traven pobila z gorjačami, da je izgubil zavest. Jurij je tudi izvedel, da se v hostah pri Šent Ožbaltu skriva na desetine roparjev. Francoski soldati so ulovili skoraj petdeset mož, osemindvajset pa jih je pobegnilo, zaprli so jih pet, pa dva so spoznali za nedolžna. Tako so na povelje ekselence gospoda maršala vojvoda Dubrovskega general poglavarja Marmonta vkuppoklicani vojskino sodniki sklenili, da morajo biti krivi hudodelniki peljani h gavgam in za zidom pri Sv. Krištofu k smrti dejani, hudodelnikom k vrednemu pokorjenju, drugim pa k dobremu pogledu. To se je zgodilo 21. kimovca 1809.

Naš Jurij pa denarja, ki so mu ga roparji vzeli, nikoli več ni videl, gospa Kašmanka pa je izgubila dobrega moža in možnjo rumenih cekinov.

*Nam cegelce pošiljajo,
mi pa v Estrajh uhajamo.
Kaj pa nam v Estrajh fali?
Dobre volje smo do zdaj bili.*

(Ljudska)

5. dan sušca 1810

Tako plašno je pri nas v Loki, čeprav je naša družina, hvala bodi Bogu, najhujše, upam, že preživela.

Brata Feliks in Anton živita v nemškem Gradcu, učita otroke bogatih graških familij in poslušata visoke šole. Jožeta pa so oča peljali z vozom v Kranj. Francozi so na Marmontov ukaz o šolanju že prejšnji mesec ustanovili gimnazijo v Kranju. Jože je obiskoval francoskega vojaškega kurata Bernarda Bellonarda na Fari, ki je zbiral fantine in jih učil francoske šprahe. Gospod kurat so povedali fantinom, da so ga poklicali v Kranj, da bo na gimnaziji učil gorenjske fantine francoske šprahe in nauka o merilih, njegov prijatelj gospod Jožef Mikše, ki je po rodu Čeh, pa petja in glasbe. Za ravnatelja so Francozi postavili kranjskega kaplana Jožefa Dagarina, ki je doma iz Železnikov. Jože je toliko časa naganjal očeta, da so ga odpeljali v Kranj in mu našli jerpergo pri neki stari ženski na Gašteju. Gospodu Dagarinu so morali plačati en frank za kurjavo in svečavo pa še deset frankov za učitelje. Gimnazijo so spravili kar v župnišče. Oča so povedali, da so gospodu Dagarinu oddali še sodček rebulice in dva prekajena želodca z Danj, kar je v današnjih žalostnih in lačnih časih pravo bogastvo. Oča so tudi vedeli, da se je v Kranju zbralo že devetinstirideset študentov in naš Jože se bo gotovo hitro udomačil med njimi.

Dobili pa smo tudi pismo, ki sta ga nam napisala Feliks in Tone, naša starejša sinova in brata. Poslali so nam ga gospod profesor Vodnik iz Ljubljane, ki so z drugo pošto iz avstrijskih dežel, dobili tudi pismo naših fantinov.

*Feliks Pasler, slušavec teologije, in Anton Pasler, slušavec
prve šole za pravice v Gradcu
Paradeis Str. 3, 3. nadstropje
pri gospodu Sprachmeistru Greinerju.*

*Gnadviva gospa mati, spoštovani gospod oča, predragi brat, prisrčni
najini sestri, ljubezniva gospa stara mati Kuraltovka!*

*Predajeva se sreči, da Vam piševa in da zaupava svoja najprisrčnejša čustva
pismu, ki bo bolj srečno od naju in bo kmalu pri Vas.*

*Sporočava Vam, da mirno živiva v Gradcu pri dobrih ljudeh. Profesor Wilde,
nekdanji profesor filozofije in licejski knjižničar v Ljubljani, ki je iz patriotskih
nagibov zapustil službo v Ljubljani in so ga na Dunaju postavili za vicedirektorja
na filozofski fakulteti, se je zavzel za naju in za druge študente, ki so prišli iz
Ljubljane na avstrijske šole, in poskrbel, da so nas v Gradcu sprejeli na visoke šole
in da so nam gospodje profesorji v Gradcu preskrbeli inštrukcije in hrano v menzah.*

*Učivnica slovenske besede je zdaj v našem mestu postavljena. Oba sva stopila
vanjo in najine goreče želje so spolnjene. Skrbi naju samo, kako je z Vami, ki
preživljate take grozote. Pri nas so pripovedovali, da so Francozi v Ljubljani podrli*

gledališče, uršulinsko cerkev, več hiš v Gradišču. Tolažila sva se z latinskim pregovorom: *Fama eundem crescit*.

Slišala pa sva tudi, da so Francozi odprli v Ljubljani medicinsko fakulteto in licej, pa še gimnazijo v Kranju, pa še to, da uče v primarnih šolah v kranjski šprahi.

Ali je res, da so vam Francozi naložili strašne davke, da ste morali oddati zlato in srebro in da goldinar nima več nobene vrednosti? Skrbi naju, kako se preživljate. Ali Jože nadaljuje s šolanjem? Profesor Wilde, ki je obiskal kranjske študente v Gradcu, nama je povedal, da je sošolec našega strica abbéja Martina Kuralta. Stric Martin je v Lvovu in dovolili so mu, da uči sinove plemenitih družin o čebelarstvu.

Živite srečno in zadovoljno in pišite čimprej po isti poti, po kateri ste prejeli najino pismo. S tem naju boste neizmerno razveselili.

Ko bodo Ilirci spet Kranjci, bova bolj veselo pisala. Ostanite mirni in čakajte, kaj nam bo sreča prinesla. Bog daj kmalu mir in zadovoljstvo, da bomo bolje uživali življenje.

Zdravi zmerom bodite, pa zmerom v dobrem ohranite Vaša hvaležna sinova, brata in vnuka – Feliksa, slušavca teologije, in Antona, slušavca prve šole za pravice v Gradcu.

V Gradcu 20. dan svečana 1811

20. velikega travna 1811

Strašna nesreča je doletela Kranjčane. Pred dvema dnevi, na dan Sv. Janeza, 18. velikega travna, je ponoči ob pol enih zagorelo sredi mesta v hiši No. 16. Ogenj je uničil Huje, Klanec, grad in cerkev na Pungertu, tudi župnišče je pogorelo. Ogenj je pogoltnil od 263 hiš kar 184, saj je bilo gašenje čez vse težavno. Morali so hoditi po vodo po ridah navzdol do Save in Kokre in nositi vedra po klancih do mesta. Govore o gromozanski škodi, kar o tristo tavžent frankov. Iz Ljubljane so še pred zoro poslali tristo petdeset francoskih soldatov. Z dolgimi koničastimi vilami so podirali goreče bajte iz lesa, pa je vseeno pogorelo veliko živine. Iz pogorelega skednja pa so tudi potegnili truplo stare beračice Magdalenke.

VII.

*Materina beseda je otroku narbolj znana,
prva stopnja tedaj je, ga v domačem jeziku
učit pisat in brat.*

Valentin Vodnik, Abeceda ali Azbuka 1812

6. dan malega srpana 1811

Vse večja draginja vlada po naših krajih. Štacune so prazne in Placarji skrbno pobiramo zelenjad z naših sončnih vrtičkov. Pa vseeno, če ne bi imeli zlahte v Žabnici, v Virmašah, v Dorfarjih in Bitnjah, ki pa je skopa in pogoltna, bi jedli zgolj kisló repico in nezabeljeno medlo. Naše zlahtnike je lakomnost čisto obsedla in vse njihove misli trahtajo samo po denarju.

Čeprav smo vsak dan bolj revni, so me mati poslali včeraj v klošter z dvema štrucama črnega kruha. Častite so me prijazno sprejele. Gospa mati prednica Marija Emerika so povedali, da ima klošter hude težave zaradi šole. Tri sestre, ki so poučevale v zunanji šoli, so odšle. Zlahtniki so prišli ponje in jih odpeljali čez mejo v avstrijski Gradec. Francozi so odprli v Loki dve šoli za fantine in dekleta in poslali po enega učitelja v Poljane in v Žiri. Uršulinkam pa so dovolili, da ostanejo v loškem kloštru, če bodo imele šolo v kloštru in učile mestna in okoliška dekleta

tudi francoske šprahe. Odprle so v loškem kloštru dva razreda, čeprav je v teh zmedenih časih ostalo v kloštru le trinajst gojenk. Gospa mati, prednica uršulinskega samostana, prebiva v loškem kloštru že od leta 1782, ko ji je prednica klaris izročila ključ samostana. Ko so gospa mati Marija Emerika, grofica Batthyany, prišli v Loko iz Gradca, so pripeljali s seboj mater Katarino Amon kot hišno in šolsko prefektinjo, mater Mihaelo Warheit kot učiteljico in še tri mlajše sestre, ki so poučevale dekleta tujih šprah, nemško, laško in francosko. Vse to sem vedela, pa so mi gospa mati vendar pripovedovali: »Pri nas smo laško in francosko učili že davno, saj so k nam pošiljali plemenite hčere iz Ljubljane, Trsta in Gorice in celo iz Celovca. Ti tega ne veš, saj si hodila v šolo v Ljubljani. Francosko pa menda znaš, pa bi nam pomagala, da nam ne bodo vzeli šole in nas pognali iz kloštra.« Obljubila sem, da bom rada prevzela pouk francoske šprahe. Gospa prednica pa je nadaljevala: »V Ljubljani si imela tisto štiftengo, ki ti jo je preskrbel stric abbé Kuralt, pa nikar ne misli, da več znaš kot naše sestre. Sploh pa bi bilo bolje, da bi ostala v Loki. Tisti tvoj stric,« je nespoštljivo nadaljevala, »pa ne bo več dolgo zbiral sinove zlahtnih družin in jih učil čebelarstva ker jih uči še drugih reči! Prav nič prida ni tisti tvoj stric Martin Kuralt, menda sploh ne mašuje več in mladim ljudem vtepa v glavo nekakšne misli o frajgajstvu.« Gospa je tako hitela z obtožbami čez mojega dragega strica, da sploh nisem mogla odgovoriti. Čez čas sem skoraj zavpila: »Naš stric Martin so najboljši človek, najbolj pošten in najbolj učen. Gospod Linhart in grof Edling sta jih vabila, naj postanejo član znanstvene akademije. Gospod profesor Vodnik in baron Zois sta njihova prijatelja. Če se bodo vrnili na Kranjsko, jih bodo Francozi postavili čez vse šole.« Gospa mati Marija Emerika pa se je zravnala in dostojanstveno dejala: »Deklina, če hočeš učiti pri nas, ne jezikaj in bodi ponižna!« Poklonila sem se in odšla.

Pa sem vseeno podpisala popisano polo papirja, ki jo je prinesla kloštrska dekla Lucija v štacuno. Obljubili so mi, da mi bo za pouk francoske šprahe pri uršulinkah občina plačevala iz mestnega davka dvesto frankov na leto.

Mati bodo spet lahko kupovali meso v mesnici in moko v štacuni.

3. dan grudna 1811

Vsako jutro sem že ob sedmih v kloštru. Vstopam v konferenčno sobo, kakor imenujejo častite sobano, v kateri se zbiramo učiteljice. Vpišem v velik zvezek datum in snov, ki jo bom razlagala gojenkam, in nato grem v razred. Ker so starši zaradi hudih časov odpeljali domov gojenke, ki niso doma iz Ilirskih provinc, in se je vpisalo v našo šolo le nekaj placarskih deklin, smo v veliki sobani le tri učiteljice. Na čelu velike mize sedi že stara gospa mati Katarina Amon, ki poučuje zgodovino in zemljepis in je hkrati hišna in šolska prefektinja, zraven nje sedi učiteljica nemške šprahe gospa mati Mihaela Warheit, ki je zmeraj nasmejana in prijazna, zraven nje pa jaz, trgovska hči s Placa, ki učim deklina francosko špraho. Dekleta v črnih haljah so komaj nekaj let mlajša od mene. Sede v zelenih svetlih lesenih klopeh. Dobili smo posebne bukvice za francosko špraho. Napisali so jih naš prijatelj gospod direktor Valentin Vodnik in jih imenovali Početki gramatike, to je pismenosti francoske (1811). Gospod Vodnik so napisali tudi bukvice za pouk naše slovenske šprahe, Pismenost ali gramatika za perve šole (1811). Gospa mati prednica Marija Emerika so naročili štiri francoske gramatike, pa nobene kranjske. »Naše gojenke ne potrebujejo kranjske gramatike, saj znajo kranjsko, pa tudi ne potrebujejo te šprahe, s krščenicami se bodo tudi brez gramatike zbogale.« Pa sem se oglasila: »Gospod direktor Vodnik pa so vendar napisali: Po naše govoriti znate ali spravno govoriti in pisati morebiti ne. Pismenji navuk bo mlade ljudi pripravil, da se bodo

drugih jezikov ročno naučili, narpred naj se nauče svojega slovenskega jezika dobro poznati!»

Častita mati Marija Emerika so me samo grdo pogledali, rekli pa niso nič.

Samo jaz sem v meščanskem oblačilu, nerodno mi je med redovnicami in zdi se mi, da me nimajo rade v svoji sredi. Lepo pa mi je v razredu, rada imam dekleta, ki tako verno ponavljajo za menoj nepravilne glagole in tvorijo že prve francoske stavke: *J'aime ma patrie slovène* – rada imam slovensko domovino.

Bojim pa se matere Marije Emerike, ki vstopa nenapovedana v razred, sede v zadnjo klopi in si zapisuje z rdečim pisalom napake, ki sem jih napravila. Spet me je poklicala v pisarno in razgrnila na mizo listič z rdečimi čačkami. »Ne rečem, da ne znaš francoskega jezika, manjka pa ti metodičnih prijemov, pedagoški eros, tisto, kar imajo služabnice božje in kar prehaja iz učitelja na učenke. Bojim se zate, pa tudi za učenke, ki le prerade poslušajo prevratne besede, ki si jih ti že kot otrok sprejela od svojega brezbožnega strica.« S kakšnim spoštovanjem so v ljubljanskem kloštru govorili o mojem stricu, spoštovanem abbéju Kuraltu, tu pa me prednica gleda postrani, ker sem z njim v žlahti, in me trpi v šoli le zato, ker nobena nuna ne zna francosko, šola v kloštru pa ne bo dobila dovoljenja za delo, če v njej ne bodo učili francoske špraha.

Pretekli teden pa so pometali po učilnici, dekleta so dobila sveže halje, sestra Lucija pa je poribala hodnike. Zunanje učenke, ki vse prej zvedo kot mi v kloštru, pa so povedale, da se častite boje komisije iz Ljubljane, ki bo pregledala, ali jih v kloštru prav uče.

In res! V petek je zapel šolski zvonec kar sredi dopoldneva. Gospa mati Marija Emerika so sami prišli v razred in zabičevali učenkam, naj bodo mirne, zbrane, tihe in vdane. Mene pa so poklicali v svojo pisarno in mi veleli, naj razločno razlagam snov, ki so jo sami pripravili prav za to uro inšpekcije. Še enkrat se je podala gospa prednica v moj razred in naročala učenkam: »Če vas bodo gospodje inšpektorji spraševali o našem življenju, o hrani, molitvi, povejte, da vam je dobro, da skrbimo v kloštru za gojenke boljše kot v domači hiši in da vsemogoči Bog bedi nad loškimi kloštri.« Našo učilnico so sestre uršulinke še posebej polepšale. Na steno so obesile barvaste podobe notredamske cerkve iz Pariza, pa podobice lurške matere božje. Iz Almanaha za dame pa so sama gospa mati izrezali kopijo Raphaélove Svete device z otrokom in Obiskovanje svete device Sebastiana del Prombo in okrasile smo s podobami prostor nad tablo. On enajstih sem zaslišala govorjenje in hojo po hodniku. Moški glasovi so odmevali od golobje modrih obokov. Povedati moram, da sem se bolj bala kot učenke, ki so komaj čakale, da bo prestopila moška noga vrata njihove učilnice. Čeprav strogo pazimo v kloštru na žensko sramežljivost in morajo dekleta nositi nazaj počesane gladke lase in trdo spletene kite, je Prešernova Beti potegnila na čelo temen koder gostih las, Mačkova Julia pa je bila celo tako predrzna, da je na črno haljo pripela krogelc iz pravih venecianskih špic. Dobro, da so gospa mati tako pazili na dolžino kril, ki so morala pokrivati meča do visokih čevljev, drugače bi si moje mesdemoiselles privoščile še razkazovanje nog in drugih ženskih zapeljivih delov telesa.

Stresla sem se, ko je ura odbila osem in sem z dekleti odšla iz kapele, kjer smo precej nezbrano poslušale gospoda, ki je bral sveto mašo.

Začela sem s poukom. Gospa mati Marija Emerika so odprli vrata. Dekleta so planila pokoncu in mirno stala ob klopeh. Za gospo pa sem zagledala nasmejani obraz častitega gospoda Vodnika. Gospa mati so stopili na kateder in pozdravili gospoda direktorja Vodnika in po molitvi pokazali dekletom z roko, naj sedejo. Častiti gospod Vodnik pa so stopili k meni, ki sem zgubljeno stala pred klopmi, prijeli so me za obe roki in dejali: »Vesel sem, mademoiselle Karoline, da vas vidim

za katedrom. Vem, da dostojno prenašate znanje, ki ste ga prejeli v Ljubljani od častite matere Madelaine, na vaše učenke.« Obrnili so se h gospe materi Mariji Emeriki: »Zadovoljen sem, častita gospa mati, da imate tako dobro učiteljico na vašem zavodu. Gospico Karolino sem srečal pri našem dobrotniku baronu Žigu Zoisu in že takrat spoznal, da dobro obvlada francosko špraho.« Gospod so sedli v zadnjo klopo poleg častite gospe prednice, jaz pa sem stopila na kateder in nadaljevala s poukom.

Na tablo sem zapisala: L'écolier diligent aime l'étude. Angela je prestavila: Priden učenec ljubi učenje. Vprašala sem: Kdo ljubi? Tončka je odgovorila: L'écolier. Kakšno ime je diligent? Katra je povedala: Je ime perlagovno ali perlog. Tako sem nadaljevala z izpraševanjem, kot so napisali gospod profesor Vodnik v svojih bukvah. Videla sem, da so gospod zadovoljni. Stopili so iz klopi in vprašali: Ali pozna katera od gospic kakšno francosko pesem? Betka je dvignila roko.

Les vers le mieux rempli,
la plus noble pensée,
Ne peut plaire à l'esprit,
si l'oreille est blessée,

Gospod so vprašali: Ali katera gospica ve, kdo je napisal pesem? Betka je že drdrala: francoski pesnik Boileau. Pa je Julia že nestrpno mahala z roko. Gospod so ji dali znamenje, pa je planila: Pa znamo pesem tudi po naše povedati, kakor so oni, gospod vodja, napisali:

Naj pesem umetna,
Naj merjena bo,
Nikdar ni prijetna,
Ak žali uho.

Na koncu so hotela dekleta zdeklamirati dolgo pesem o Iliriji. Pozvonilo je. Dekleta pa so namesto Zdrave Marije, ki jo navadno ob koncu ure molijo stoje ob klopi, v zboru zadeklamirale:

Duh stopa v Slovence
Napoleonov.
En zarod poganja,
prerujen in nov.

Ko smo odhajali iz razreda, sem nenadoma zagledala mladega, vitkega moža z modrimi očmi, ki je stal ob vratih in ga med poukom sploh nisem opazila. Mladi gospod je stopil k meni in povedal, da mu je ime Roger Ballossier, da je učitelj francoske špraha in da mu je francoska vlada naložila, da obiskuje šole po Kranjskem, da pomaga učiteljem z nasveti in da preverja pouk francoske špraha.

Ko smo se zbrali okrog častitega gospoda profesorja Vodnika v konferenčni sobi, so se gospa mati Marija Emerika opravičevali obema gospodoma zaradi nesposodobne šolske ure, ki jo je učiteljica Karolina priredila čisto po svoje, čeprav ji je dala natančna navodila. Gospod profesor Vodnik pa so dejali, da so bili zadovoljni z mojo učno uro. »Gospica Karolina je učila tako, kot je napisano v moji učni knjigi, ki sem jo prevedel od Lhomonda,kušenega učenika. Gospica je pri učenju priljučila svoje besede umu svojih učenk, držala pa se je šege, ki ji je prinesla največ uspeha.« Gospa mati niso ugovarjali, saj so bili zadovoljni, da v njihovem

kloštru dobro učijo tudi francosko špraho. Gospod vodja pa so še dejali, da bi bilo prav, če bi se samostanske gojenke učile tudi slovenskega jezika. »Pismeni nauk bi našo slovenščino obrusil, zlikal in obogatil, mladenke pa pripravil, da bi se francoščine ročno naučile.«

Ko sem hitela po klancu proti naši hiši na Placu, je vse pelo v meni, sonce je svetleje sijalo, Loka pod mano pa se mi je zdela lepša kot nebesa.

Pa sem se na Placu skoraj zaletela v oba gospoda inspecteurs, ki sta bila pri moji učni uri. Govorila sta z mairom Cebavom, ki ju je vodil proti Rotovžu. Gospod Vodnik so stopili k meni: »Karlinca, povej oču in stari materi, da bodo tvojega strica Avstrijci poslali na Kranjsko. Avstrijci ga preganjajo, Francozi pa ga bodo sprejeli s častjo in spoštovanjem. Tu, v Iliriji, bodo njegovi talenti dali sadove, ki jih potrebuje kranjska domovina od njega.«

VIII.

*Smo čakal cajtov tacih,
kdor jih sliš more se zjokati,
naj pove en človek to,
če je blo kedaj tako hudo!*
(Ljudska)

3. dan grudna 1812

Na delo v šoli sem se navadila, dekleta že lepo čebljajo po francoski, inšpekcij pa ni bilo več. Tudi pisanj iz Ljubljane že dolgo nismo dobili. Stara mati pa so začeli od skrbi zaradi najljubšega sina Martina hirati. Jeseni so mi še naročili, naj prenesem na vrt Martinove kamizole, in prezračili sva plevnico in odeje z njegove postelje. Potem pa so se stara mati zaprli vase, nič več niso spraševali za pisma, niti v cerkev niso več hodili in z Ano sva vse več posedali ob njihovi postelji.

Včeraj pa nam je pot prinesel debelo pismo, ki so nam ga poslali gospod Vodnik iz Ljubljane. Pisal nam je brat Anton iz daljnega Gradca. Sporočil je, da sta oba s Feliksom zdrava, da Feliks posluša teologijo, on, Anton, pa se je dokončno odločil za šolo za pravice.

Sporočil nam je pa tudi žalostno vest. Strica Martina so pripeljali v graške policijske zapore. Ker je Tone slušavec šole za pravice, so mu dovolili, da je obiskal strica. V celici, ki je manjša od naše shrambe, so stric zaprti skupaj z mairom iz Roža, gospodom Knafлом, in s kuratom iz Malmicha, gospodom Pišlerjem. Uradnik policijskega ravnateljstva, ki je brata Toneta peljal v zapor, je dejal, da so možje v kehi avstrijski armadi nevarni individuumi. Gospod Kuralt, ilirski posvetni duhovnik, pa je poznan als ein bekannter eifriger Verehrer Frankreichs. Tone je planil k stricu, ki so sedeli na postelji v zmečkani duhovniški obleki, neobriti in razmršeni. Stric so ga pogledali s praznimi očmi. »Tone, kako si prišel do mene, kako da nisi doma v Iliriji, med našimi prijatelji?« Tone je povedal stricu, da študira v Gradcu v šoli za pravice in da so mu zato dovolili, da ga je obiskal. Stric pa so povedali, da mu očitajo, da je revolucionarnega mišljenja, da se je v Firencah družil s karbonarji, da je bil na Poljskem med mladimi, ki so se borili za obnovev mlade Poljske. Ničesar mu niso mogli dokazati, pa so mu vseeno zasegli hišo z vrtom v Lwovu na Janovski ulici, za katero je plačal 10.794 renskih goldinarjev. Sam cesar mu je odobril, da je učil na svojem vrtu o čebelarstvu skoraj tristo plemiških učencev. »To ti pripovedujem zato,« so dejali stric, »da boste vedeli, kaj so mi naredili, ko so me čisto revnega, umazanega in pomečkanega hoteli poslati čez mejo.

Pa so se premislili in z obema gospodoma smo že skoraj tri tedne v tej umazani luknji. Policijski komisar, ki nas je zasliševal, je dejal, da nas bodo obdržali v Gradcu, »um ihnen alle Gelegenheit für allfällige Dienste für Frankreich zu benehmen.«

Tone je čisto preč od vsega hudega, ki so ga storili našemu dragemu, pametnemu, spoštovanemu stricu. Pismo je brat po svojih dobrotnikih poslal baronu Žigu Zoisu in gospod profesor Vodnik pa so ga poslali v Loko. Tone je pismo sklenil z besedami: Dragi in spoštovani domači, spoznal sem, da je politika grda reč in da najbrž nisem storil prav, da sem zbežal na univerzo v Gradcu. Stric so v vsej svoji revščini polni vere v pravico: »Rad umrem, ko se mojim rojakom in vsem Slovanom obetajo lepši časi!«

21. dan grudna 1812

Jožef se sedaj šola v Ljubljani, zakaj kranjsko gimnazijo so morali zapreti, ker Kranjčani niso imeli denarja, da bi jo vzdrževali. Ogenj, ki jim je uničil večino hiš, jih je do konca obubožal. Čeprav je cela dežela čutila z nesrečnimi Kranjčani in jim pošiljala pomoč, saj smo celo Ločani nabrali skoraj dvainosemdeset frankov, pa še cegle, skodle, skrilačve, obleke in platno smo jim poslali, ni nič pomagalo. Ljubljančani so pa nabrali kar 2357 frankov, francoska vlada pa je Kranjčanom nakazala skoraj tri tavežent frankov, pa so vseeno zaprli gimnazijo, čeprav je kaplan Dagarin na svoje stroške s skodli prekril streho župnišča.

Jožef se je včeraj kar s poštno kočijo pripeljal v Loko. Francozi so uvedli poštno zvezo med Ljubljano in Loko. Tako pricingla ob sredah, četrtkih in sobotah s platno pokrit voz iz Ljubljane. Na kozlu sedi postiljon, tako pravimo kočijažu, Gašperčkov Jaka, v kamižoli iz temnozelenega sukna z rdečim ovratnikom. Na nogah ima visoke črne škorje. Na rokavu pa ima prišito ploščico s francoskim grbom in z imenom našega mesta LAAK. Naš Jošk je pa med prvimi Ločani, ki se je iz Ljubljane pripeljal domov.

Otročaji čakajo poštni voz že pred mestnimi vrati, pekli se obešajo na stopnice in v gruči letijo za vozom na Plac. Naš Jošk pa je sedel v poštnem vozu kot kakšen baron. Pa je skočil iz voza, ko je zagledal mater, ki so stali na pragu in nestrpno gledali po Placu. Zgoraj v cimru zraven kuhinje pa so sedeli za mizo gospod oča, stara mati, gospa Kuraltovka, in Jurij, ki se še zmeraj ni čisto popravil po tistem roparskem napadu na Ljubelju. Jože je moral pokusiti materino še toplo potico, popiti z očetom kozarec rebulice, Ana pa mu je prinesla vročo kranjsko klobaso z zeljem, jaz pa sem nestrpno izpraševala: »Jošk, kako je v Ljubljani? Kako je v šoli? Kako živiš?« Jožef pa se je obrnil k materi: »Pomislite, profesorji so me priporočili gospodu baronu Žigu Zoisu. Dvakrat na teden ga obiskujem in popisujem njih bukve.« Pa sem planila: »Kaj pa moja prijateljica Nina, ali so jo omožili v Trst? Nič ne piše in nič ne vem o njej.« »Nina je od same žalosti zbolela, pripovedujejo v Zoisovi hiši. Menda jo je mož zapustil in veseljači po Dunaju, Nina pa sameva v tujem mestu.« Pa so se spet oglasili oča: »Jože, to pripoveduj, kaj je s šolo, težko plačujemo davke in še tvoje šolanje.« »V centralni šoli nas uče sami visoko učeni gospodje profesorji, rektor so kanonik gospod Valant, kancler gospod Matevž Ravnikar. Radi me imajo in kmalu ne bo več treba plačevati zame, ker si bom z inštrukcijami zaslužil šolanje.« Pa so se oglasili stara mati, gospa Kuraltovka: »Pa o stricu, o našem Martinu, ali si kaj slišal?« »Sam gospod baron Žiga Zois so prosili najvišje francoske oblastnike, naj posredujejo, da bodo avstrijske oblasti našega spoštovanega strica, abbéja Kuralta, ki so zaradi Francozov toliko pretrpeli, spustili čez avstrijsko mejo v Ilirijo.« Stara mati so zavekali: »Nič več me ne veseli. Samo

na Martina mislim. Nič čudno ni, da Martin nikomur več ne zaupa, niti za dobroto ne prosi, ko so ga pa tako ponižali.«

Čeprav sta mati in Ana skuhalii najboljši kurji ajmoht z nudelci in spekli debelo kokoš, kar je za današnje čase pravo trackanje, nam jedila niso šla v slast in tudi bratovega obiska se nismo mogli prav veseliti, ker smo mislili samo na strica, ki trpi v graškem zaporu. Jaz pa sem mislila tudi na svojo nesrečno prijateljico Nino.

21. dan malega travna 1813

Pa je kljub hudi zimi in visokemu snegu, ki je pri nas na dvorišču segal prav do prvega štuka, in mislim na nesrečnega strica in njegovo revščino in kljub žalostni novici, da je v Trstu umrla moja prijateljica Nina – Marija Ana Johana, grofica Zoisova, poročena Goldenka, posijalo pomladansko sonce tudi v Loko. Lubnik se že zeleno preлива v sončnih žarkih, svetlozelene bukve veselo naznanjajo tople dneve, obe Sori, poljanska in sevška, sta čisti in pod Kamnitim mostom veselo poskakujejo velike postrvi. Prve lastovke so že priletele v Loko in pregledujejo stara gnezda. Iz panjev pa previdno in tipaje lezejo posamezne čebele, kot da pogršajo svojega prijatelja, gospoda Kuralta. Učenke v kloštru že klepetajo po francosko. Naučile pa smo se tudi pesmi o Zadovoljnem Kranjcu. Nerodno jo prevajamo v francosko špraho. Pa bi menda vse rade, da bi gospoda nadzornika spet prišla v razred, da bi jima pokazale, kaj smo se novega naučile. Prešernova Betka, ki je najstarejša med mojimi učenkami, pa je zadnjič kar v razredu predrzno vprašala: »Častita, kdaj bodo pa spet prišli tisti mladi inšpektor s plavimi očmi?« Zardela sem, pa ne zato, ker me je predrznica poklicala »častita«, čeprav dobro ve, da nisem uršulinka, zardela sem zato, ker je deklina glasno povedala tisto, kar gloda že leto dni v mojem srcu. Vsak dan, vsako uro, ko se zbudim in ko ležem v posteljo, mi blodijo pregrešne misli po glavi. V sanjah in mislih srečujem modre oči mladega francoskega učitelja, pogovarjam se z njim in trpim. Odganjam pregreho, pa me kar naprej preganja.

Za Veliko noč, ki je ne smemo več obhajati, saj so Francozi odpravili skoraj vse zapovedane praznike razen Božiča, Vnebohoda, Vseh svetnikov, Velikega Šmarna in seveda Napoleonovega rojstnega dne, se je Jože spet pripeljal iz Ljubljane. Fantin se postavlja s posebno karto – *carte de domicile*, s katero lahko potuje po vsej Iliriji. Pa nismo smeli praznovati Velike noči, tudi za procesijo se nismo upali. Žandarji so hodili po vaseh in naganjali ljudi, naj ne praznujejo, ampak delajo na poljih. Častite gospe v kloštru, posebno gospa mati Marija Emerika, vzdihujejo in kleče molijo v cervi pred *Immaculato* z mrtvim Jezusom v naročju. Zunanje učenke pa na veliko soboto niso prišle k pouku.

Betka, hči peka Prešerna iz Nunske gase, pa je potrkala opoldne na duri naše kuhinje. Prinesla je veliko košaro, pregrnjeno z belo ruto, v njej pa smo zagledali pravo orehovo potico, pa še rdeče pirhe in narezano domačo gnjat. Mati so deklino posedli za kuhinjsko mizo in Betka je najprej materi, potem pa še meni in Jožetu povedala, da se bo omožila, da ne bo več hodila v šolo in da bo vzela bogatega Tončeta Homana iz Podpurfelce.

Potihó je pristavila: »Poroka bo pa kar na Placu, namesto gospoda bodo pa kar gospod maire Cebav dali svoj žegen.« Stara mati, gospa Kuraltovka, so se pokrižali, potem so pa glasno dejali: »Betka, pametna punca si! Naši, Ana in Karlinca, bosta pa suhi veji v Paslerjevi žlahti brez cvetja in sadu!« Stisnilo me je pri srcu in spet se mi je prikradla v misli podoba mladega Francoza, ki sem ga srečala samo enkrat in ki je že davno pozabil na revno in nerodno učiteljico v loški uršulinski šoli. Branili smo se dobrot, ki jih je prinesla Betka. Jože pa je dejal: »Da ne bo zamere, bom pa jaz!« in se vrgel na potico, kot da bi že ves teden ne imel grizljaja v ustih. Jože je povedal, da gospod baron niso ničesar izvedeli o našem

stricu in da so najbrž še zmeraj v graški ječi. Pravil je, da se v Zoisovi hiši zbira vse več učenih Francozov, ki se družijo z gospodi profesorjem Vodnikom, Paessengerjem in Jevnikarjem. Baron posebno cenijo mladega knjižničarja in urednika francoskih cajteng *Télégraphe officiel* Charlesa Nodiera. Gospod Vodnik so že Francoza peljali v Oglej, v Cerknico, Idrijo in vodili so jih po bregovih Save. Gospod Nodier ima v Ljubljani ženo in leto dni staro hčer in gospod Vodnik jih bodo menda pripeljali z družino tudi v Loko.

IX.

Čeprav si (v Iliriji) tako daleč od rojstne dežele, se ti zdi, da na vsakem koraku srečuješ domače gozdove, domače griče, rojake, brate.

Charles Nodier, *Télégraphe officiel*, 1813

27. dan malega srpana 1813

Samo pomislite, Kranj je postal središče novemu distriktu, ki obsega celo Gorenjsko, kantone Kranj, Loko, Radovljico in Kamnik. Francozi so razpustili cehe in sedaj lahko vsakdo kupi obrtni patent. Oča pravijo, da so kranjski purgarji nezaslišano obogateli, ker dobavljajo francoskim soldatom žito, slamo, krompir in sukno. Mi, nekdanj tako bogati in spoštovani podložniki freisinškega škofa, smo pa vsak dan bolj revni in kmalu bodo naši najuglednejši gospodje trgovci v Špitalu na Lontrgu na jerpergi. Pa naš oča pravijo, bogastva bode malu, kjer se na naglem vkup spravlja, kjer se pa po malem sproti nabere, bo veliko postalo. Pa za nas to ne drži, naš oča, ki handlajo z železom, so posebno prizadeti. Prej so kupčevali s Koroško in Štajersko, kar so pa Francozi pri nas, ni nobene kupčije več. Pa tudi na Laško ne moremo več voziti naše rude, Lah se boje, da ne bi prodali svoje robe, zato so postavili visoko carino na našo rudo.

Semenj na sv. Jakoba dan, 25. malega srpana, pa smo kljub prepovedi Ločani praznovali. Ženske so namesto bobov scvrle na loju flancate brez masla in skoraj brez jajc. Po vseh hišah smo obirali suha prašičja rebra in pili namesto rebulice kislo loško vino iz Vincarij. Tudi v kloštru so sestre kuharice spekle velik šarkelj z ocvebami in ga razdelile gojenkam. Za južino pa so jim prinesle gosto čežano iz zmletih suhih jabolk in hrušk in majhne kose kuhane govedine. Od kar je Betka ostala doma in so gojenke izvedele, da se bo omožila in da bo poroka kar na Placu brez gospoda, ni več prave zbranosti. Častite so nemirne tako kot gojenke in ves red v kloštru je razmajan. Pri nas pa se pripravljamo na obisk iz Ljubljane. Gospod profesor Vodnik so sporočili očetu, da bodo prišli k nam z učenim gospodom iz Pariza in njegovo družino. Spet smo ženske odstranile bela pregrinjala s stolov in naslonjal v salonu. Ana je pomila čaše iz brušenega glaža in krožnike in skodele z modrimi podobami.

Veselila pa tudi bala sem se obiska, ki mi bo spet pokazal, kako revno živimo in kako malo vemo o svetu in dogajanjih v njem. Prav na dan sv. Jakoba, našega patrona, se je visoka kočija z grbom gospoda barona Žiga Zoisa ustavila pred našo štacuno.

Oča so stopili k vozu, iz njega pa so že skočili gospod profesor Vodnik, za njim pa še dva gospoda v zelenih dolgih suknjah, krojenih po najnovejši šegi. Visok črnolas gospod z zaručanimi lasmi je podal roko mladi ženi, ki je izstopala iz kočije. Najprej sem opazila ohlapno židano zeleno pokrivalo, ovito okrog bujnih kodrastih

črnih las. Gospa je dvignila iz kočije drobno dekletce z dolgimi temnimi lasmi v beli obleki. Stopila sem h kočiji in pozdravila gospoda profesorja Vodnika v naši šprahi, gospod pa so me potisnili h gospe in ji povedali, da sem učiteljica francoske špraha v kloštru in njegova mlada prijateljica. Tedaj sem dvignila pogled in potem sem se potopila v plave oči, ki so me celo leto zasledovale v sanjah in mislih. Kako smo prišli v naš salon, kaj sem odgovarjala v francoski šprahi prijazni gospe in dobremu gospodu Vodniku, ne morem ponoviti, ker sem gledala kot zacoprana mladega francoskega gospoda.

Popoldne so si gospod Charles Nodier, licejski bibliotekar in urednik osrednjih ilirskih cajteng Télégraphe officiel, hoteli ogledati naše starodavno mesto. Jožef, moj brat, je vodil gospoda profesorja Vodnika, Nodierovo družino, gospoda Ballossiera in mene po Placu, ogledali smo si komuno, rotovž z loškim grbom in podobami na zidu, cerkev sv. Jakoba pa še Kaščo na Lontrgu. Po Grabnu smo se vzpeli na Grad, ki je bil še pred desetimi leti središče oblasti gospoda iz Freisinga, sedaj pa v njem gospodarijo maire Cebav in francoski uradniki, kmetje pa vanj nosijo prigarane fronke. Madame Nodier si je hotela ogledati še nunski kloster in se pogovoriti z gojenkami, ki jih učim francoske špraha. Prednica, gospa Marija Emerika, so nas prijazno pričakali na porti. Dekleta, ki niso imela pouka, so nas kar preveč radovedno ogledovala. Iz francoskih cajteng preberejo vse o modi, ki jo nosijo v Parizu. Gospa Nodierjevka pa je bila živa podoba najnovejše šege v oblačenju. Izpraševala je dekleta o življenju v kloštru, o pouku francoske špraha pa o njihovem življenju. Dekleta so plaho odgovarjala, gledala vame in zardevala. Marie, Nodierova hči, pa je letela med grede, kjer se je bohotilo polno rdečih aster, in prosila gojenke, naj ji vendar naberejo šopek čudovitih rož. Led je bil prebit in že sem slišala Mačkovo Julo, kako se je z gospo pogovarjala o Parizu. Gospa je povedala, da pripravlja francoska vlada na cesarski šoli umetnosti v Châlons sur Marne tudi mesta za učenke iz ilirskih provinc. Pa so dekleta spraševala gospo bolj o gvantih kakor o učenosti. Tončka, ki si je sama krojila obleke, pa je dokazala, da je v modi na tekočem, ko je povedala po francosko, da je gospejin čudoviti gvant iz prave žide v najnovjši barvi – bleu du ciel – ki jo imenujejo po cesarici bleu à la Marie Luise. Ko nas je gospa mati Marija Emerika povabila k mizi v senčnici samostanskega vrta, je gospa mati Cecilija prinesla steklenko z zlato rumeno sladko pijačo. Gospa mati so povedali, da postrežejo le redkim gostom z izbrano zdravilno pijačo, ki ji pravijo Klostergeist – kloštrska žganica in da imajo recept zanjo samo v loškem kloštru in da ga čuvajo kot največjo in najbolj dragoceno skrivnost. Ženske smo postale zgovorne in razigrane. Častita gospa mati Marija Emerika in gospa mati Mihaela sta kar po nemško pripovedovali, da sta mlada leta preživeli v uršulinskem kloštru v Gradcu in da sta neradi zapustili rodno mesto in prišli v kloster Bogu za hrbotom, s pičlimi dohodki in štorastimi gojenkami. Gospa Nodierovka pa je francosko povedala, da je z možem in hčerjo napravila dolgo rajžo v Ilirske province, da v Ljubljani marsičesa pogreša, kar je imela v Franciji, da pa je našla v Zoisovem salonu izobražene sogovornike. Gospa se je obračala k meni, ker sem edina razumela francoski in sproti prevajala častitim materam. Mala Marie je letala po čudovitem kloštrskem vrtu in se ustavila pred čebelnjakom. Brez bojazni je gledala vrvenje drobnih živalic.

Z gospo sva odšli na vrt za Marie in tedaj sem gospe pripovedovala, o časih, ko sem se šolala v Ljubljani, in o nesrečnem stricu, ki mi je šolanje omogočil, sedaj pa je zaradi ljubezni do svobode in Francozov zaprt v Gradcu. Gospe sem povedala, kako pametni in učeni mož so gospod abbé Kuralt, kako so me že kot dekletce seznanjali s francosko literaturo, kako pišejo pesmi in razprave v domači, nemški, francoski in latinski šprahi, sedaj pa ga preganjajo zaradi misli, ki jih je nabral v

Italiji od karbonarijev, v Parizu od revolucionarjev in na Poljskem od mladih, ki se bojujejo za združitev in osvoboditev svoje domovine. Gospa pa mi je zaupala, da so tudi njenega moža, ki je že od mladih nog živel le za znanost, za mineralogijo in zgodovino, v Franciji preganjali. »Misli in ideali francoske revolucije so lepi, ljudje pa so jih zmaličili in iz njih kovali lastno slavo in korist,« je gospa resno dejala. Povedala je celo, da so tudi njenega moža vlačili po kehah zaradi neke pesmi o Napoleonu, sedaj pa so ga poslali iz Francije, bogate in kulturne dežele, v izgnanstvo. Gospa se je razgovorila in pripovedovala neznani purgarski deklini stvari, ki jih je morala skrivati pred damami v Zoisovem salonu. Ko sva se z Marie vračali k častitim, je povedala, da je že slišala za abbéja Kuralta, da pa bo tudi sama skušala pri oblastnikih v Ljubljani posredovati, da ga bodo poslali čez mejo v Ilirijo. Večerilo se je že, ko smo se vrnile na Plac.

Mati in Ana sta medtem pripravili v rdečem salonu pladnje z želodcem iz Danj in sveže bobo. Oča in Jurij sta nalivala gospodom rebulico v široke čaše, za ženstvo pa so mati stegli jajca s cukrom in vinom in napravili čudovito jajčno župo, kakor pravimo pri nas sladki penasti dobroti, ki jo kuhamo samo bolnikom. Gospa je pohvalila materino kuho in povedala, da tudi ona pripravlja podobno pijačo. Mala Marie se je veselila Aninih podobnic in jih je polagala po preprogi, ki je tekla preko izbe. Gospodje so sedli za široko okroglo mizo in govorili o politiki. Gospod Vodnik so menili, da so se Kranjci kar nekako navadili na vojvoda Marmonta, saj smo na Napoleonov dan brali v Ljubljani napise:

Od Beljaka do Budve Ilirci pojo
Naš vojvod je Marmont,
Pozdravljen naj bo!

»Zdaj je pa toliko novih guvernerjev, Bertrand, maršal Junot, minister Fouché, da jih navadni ljudje ne moremo dohajati in nam je vse tuje.« Gospod Nodier je slišal imena in po francosko razlagal: »Bertrand je bil dober organizator, o Junotu raje ne govorim, skrbi me pa, da so iz Pariza poslali policijskega ministra Fouchéja. Morda se francoska vlada boji nemirov v novih deželah, ali pa še kaj hujšega.« Gospod Vodnik so spet povzeli: »Toliko slišimo o Napoleonovih zmagah v Rusiji in da je pariški Louvre poln dragocenosti iz Kremlja, ki jih je Napoleon poslal v Francijo, po cerkvah kar naprej pojememo Te Deum, gospod baron Zois pa so povedali, da so dobili sporočilo iz Celovca, da je večina francoske vojske v Rusiji razdrobljena in ujete.« Gospod Ballossier je odgovoril: »Vojske so nas res do konca izčrpale. Govore, da bo Napoleon prepustil obrambo ilirskih dežel pastorku, italijanskemu podkralju, Evgenu.« Gospa Nodierovka je pozorno poslušala govorjenje moških in dejala: »Še zmeraj smo v vojski. Ko smo se vozili iz Francije proti Italiji, je francoskih vojakov kar mrgolelo, na tistih vzpetinah pred vašo deželo pa so kopali okope.«

Spoznala sem, da se nam obetajo hudi časi in da se bodo kmalu na naših tleh pretepali in pobijali tuji soldati, pa naj bodo to avstrijski ali pa francoski in da bodo med njimi tudi naši fantje.

Gospod Ballossier me je poklical k oknu in me spraševal za imena hribov, ki so se dvigali v ozadju Sorškega polja. Gledala sva Kamniške planine in Šmarno goro in zeleno Sorško polje, pa Kalvarijo v Puštalu na Hribcu, pa strehe hiš na Lontrgu, ki so valovale pod nama. Večerilo se je, majhna okna so se svetlikala, ljudje so sprizigali sveče in leščerbe in sedali k revni praznični večerji. Gospod Ballossier pa je govoril o naši lepi kranjski deželi in povedal, da bo ostal pri nas

v Ljubljani in skupaj z gospodom Nodierom skrbel, da bo ta lepi košček ilirske dežele dobil duhovno bogastvo, ki ga ima njegova domovina Francija že stoletja.

Ko je gospoda sedala v kočijo, so me gospod Vodnik stisnili v objem, gospa Nodierovka pa me je poljubila na obe lici. Gospod Vodnik so mi veselo zažugali: »Karinca, kaj je, nič ne govoriš? Nič ne maraj, stric bodo kmalu pri nas in visoko mesto čaka nanj.« Pa sem komaj slišala besede častitega gospoda. Gospa Nodierovka pa so me prijeli za ramena in dejali: »Zdi se mi, da se vidva z gospodom Ballossierom še nista poslovila.« Gospod me je prijel za obe roki in dejal samo: »Chère Carole, au revoir et merci!«

20. dan velikega srpana 1813

Še mesec dni ni minilo, kar je bila gospoda iz Ljubljane pri nas. Čeprav so gospodje napovedovali hude čase, smo v Loki 15. dan velikega srpana čez vse svečano slavili Napoleonov god. Ves Plac je bil razsvetljen, na rotovžu je gorelo dvajset lamp z oljem, po hišah na vsakem oknu po dve ali tri sveče, ob hišah pa bakle in mestne laterne. Po placu se je videlo, kakor da bi bil dan. Plac je bil poln ljudi. Strelci so z muziko in bobni v paradi stali. Z Gradu pa so spuščali rakete s pulfom napolnjene. Dvigale so se visoko kvišku, se razpočile in pokazale so se podobe od kač. V kapucinski cerkvi pa so francoski pater Raymond peli Te Deum, v nunski cerkvi pa nunski gospod oča. Gospa mati Marija Emerika je sama pozvala gojenke in častite, naj molijo za vladarja Napoleona, ki je s poroko združil estrajharsko cesarsko družino s svojim neizmernim cesarstvom, in vsa nunska cerkev je donela od hvalnic. Sredi Placa pa so postavili dolgo mizo in jo obložili z jerbasi s kruhom, orehi in jabolki ter s tremi zelenkami sadjevca z grajskega vrta. Pa mladim ni bilo za jedačo, pač pa so se kljub hudim časom vrteli kar sredi prašnatih ulic.

Naš oča pa še k oknu niso stopili. Po mizi so razgrnili drobno potiskani francoski časnik *Téllégraphe officiel* in morala sem jim prevajati cene za železo in pozive državljanom, naj državi plačajo zapadle davke, naj vendar oddajo za vojake kruh, meso, riž, olivno olje, med, slive, staro vino in žganje.

Čisto na dnu cajteng pa sem zagledala z mastnimi črkami natisnjeno hvalnico Napoleonu v latinski in nemški šprahi in s podpisom Mart. Kuralt. Illyr.

Kako so stric spravili iz ječe pesem, ki mu je Avstrijci nikoli ne bodo oprostili?

X.

*Vrh Ljubelja šance sem stavil,
od ljubce slovo sem jemal,
pa nisem imel časa zbogom reči,
moral sem nad Francoze teči.*

(Ljudska)

5. dan kimovca 1813

Ko sem prišla opoldne od pouka, ki se je po vakancah spet pričel, sem že na domačih stopnicah zaslišala razburjene ženske glasove. Spoznala sem štimo naše sosede gospe Kašmanke, vdove spoštovanega trgovca Antona Kašmana. »Pomislite, Avstrijci so pridrli čez Ljubelj skozi dolino Kokre in napadli mesto Kranj. V naši pivnici je bil pot iz Kranja, tisti Nace, pa je pravil, da so kranjski francoski soldati zasedli britof, pri mitnici nad kapucinsko cerkvijo so skopali jarke in postavili

topove. Z Gašteja so obstreljevali mesto, ki so ga zasedli Avstrijci,« je gospa vsa prestrašena pripovedovala. »Potem je pa res, kar je pravila tista Lenka iz Žabnice, da so Francozi odkrili most čez Savo, da se ni moglo čez,« sem zaslišala mirni Anin glas. »Res je, res,« je nadaljevala gospa Kašmanka, »pa Avstrijci so Francoze kar nagnali v Savo. Plavali so in pri mlinu lezli čez kolesa. Mlinar Jurče je menda spustil vodo, kolesa so se zavrtela in veliko Francozov je utonilo.« Oča so stopili v kuhinjo: »Francoski general Belotti pa je menda še odšel po mostu čez Savo in z majhnim številom soldatov proti Medvodam.« Spet se je oglasila Ana: »Navadne soldate, pa naše fante, ki so jih pobrali v soldate, pa Avstrijci sedaj preganjajo in pobijajo po kranjskih hostah.« Stara mati, gospa Kuraltovka, pa so dvignili roke in zavekali: »Križ božji, kaj smo zakrivili, da preživljamo take strašne čase? Bog se usmili nas in naših sinov!« Kot preplašena jata ptic smo se stiskali v kuhinji, kaj hudega bo še prišlo nad Loko in nas, revne purgarje.

Čprav je Loka na papirju še zmeraj v francoskih rokah, je danes Grohče hodil z bobenčkom po Placu in Lontrgu in kričal oznanilo, ki ga je prinesel tekar barona Hillerja, poveljnika notranje avstrijske vojske.

K vam se obrnem, prebivavci vseh dežela, katere že toliko let železni jarem še zdaj stiska. Sklenite se z menoj! Ne pridobivanje dežele, ne čast je to, za kar se bojujemo, zdaj se bojujemo za srečo vseh ljudstev. Sklenimo velezavezo, bojujmo se za trdni mir.

Glavar armade v notranjem Estrajhu baron Killer.

Pa nismo poslušali Grohčeta, ampak se skrivali po hišah in še polkna smo zaprli. Zjutraj sem šla v kloster. Gojenke so tiho sedele v klopeh, na katedru pa je stalá prednica, gospa mati Marija Emerika, grofica Batthyami. Zdela se mi je neskončno mogočna. Ko sem stopila v razred, me je ošinila z ledenim pogledom in nadaljevala z jasnim glasom: »Zahvalite Gospoda, da je poslal pravično kazen na našega sovražnika, da smo spet v naročju naše stare katoliške cesarske rodovine. Zahvalite Vsemogočnega, da je odvrnil strašno nesrečo od nas in nas osvobodil.« Dekleta so molčala in strmela vame. Sedla sem v zadnjo klop, na Betkino mesto. Gospa pa je nadaljevala. »Veselite se, da smo pregnali hudiča iz estrajharske dežele. Nikoli več ne spregovorite v njegovi šprahi. Vi, Paslerica, pa se vrnite v štacuno ali pa k svojemu stricu v keho.« Odtavala sem k vratom, dekleta pa so vstala in kar v en glas po francosko zaklicala: »Au revoir! A bientôt!«

Spustila sem se po klancu proti Placu. Zagledala sem skupine francoskih soldatov v zmečkanih uniformah. Utrujeno so se pomikali proti Poljanskim vratom. Nato pa je kar strumno prikoralala četa soldatov. Ob njej je jahal na sivem konju mlad častnik v modri uniformi. Celó čelado je imel na glavi, v roki pa golo sabljo. Vpil je na soldate, ki so vlekli voziček s težko železno kaso. Med soldati sem spoznala Čudetovega Lojzeta od Sv. Duha, našega žlahtnika. Zavpila sem: »Lojze, ne hodi z njimi! Ostani doma!« Lojze se je ozrl, toda četa je že potiskala voziček skozi Poljanska vrata. Ženske so stopale iz hiš in ponujale soldatom sadje, kruh in sir. Radi smo imeli francoske soldate, ki so večkrat prihajali skozi Loko, zaradi lepega vedenja in poštenosti. Govorili smo, da smo pod Francozi tako varni, da lahko po ulicah nosimo cekine na dlani. Oča so bili sami v štacuni. Skozi duri so gledali, kako vse več francoskih beguncev beži proti Poljanskim vratom. Obrnili so se k meni: »Nikar ne glej tako zbegano. Tiste gospode iz Ljubljane, ki ti je tako zrasla k srcu, še ni bilo mimo. Gotovo so se peljali s čolni do Vrhnike in jih ne bomo nikoli več srečali!« Čudno je človeško srce. Nič več nisem mislila na nesrečo, ki je zadela našo deželo, niti na hude besede matere Marije Emerike, še na strica sem pozabila. V srcu me je stiskalo zaradi moža, ki sem ga samo dvakrat srečala, a sem

vendar poznala vsako gubo na njegovem licu, značilno držo in globoke plave oči, ki so se v njihovih mislih noč in dan potapljale v moje.

8. dan kimovca 1813

Vojska še zmeraj divja ob našem mestu, stara mati polegajo, stric je še zmeraj v ječi v Gradcu, Jurij se potika po kevdrih in skladišču, da ga ne potegnejo bežeči soldati za sabo, mati kuhajo samo sok in ob nedeljah mešanico, jaz pa nisem bila še nikoli tako srečna.

Nikoli ne bom pozabila današnjega dne, malega šmarna.

Francozi se še zmeraj vozijo skoz naše mesto v Poljansko dolino in čez hribe v Lučne in v Polhov Gradec in na Vrhniko, pa mojih prijateljev iz Ljubljane ni med njimi.

Danes pa se je zgodilo! Sedela sem pri stari materi, pa sem zaslišala hojo po kamnitih štengah v veži. Izmed milijon korakov, bi spoznala to hojo. Hitela sem na gank in sem ga zagledala. Nič nisem gledala, kdo je na hodniku, kdo na dvorišču, slišala sem očetov glas, pa Jurija, pa mi ni bilo mar. Pred mano je stal Roger, moj Roger. Nič nisva govorila, planila sva si v objem, in vedela sem, da je to za zmeraj. Oča so prišli po štengah. Začutila sem njegov pogled. Roger je dejal: »Oditi moram, pa nikoli ne bom pozabil na te dneve. Obljubljam, da se bom vrnil in da bomo slavili ohcet.« Od sreče sem zajokala, mati so stopili iz kuhinje in nas poklicali v sobo. Ne vem, kje je Ana staknila peklan goveji jezik in ga prinesla narezanega na rezine in okrašenega z majonezo na mizo. Oča pa so grdo gledali in nejevoljno dejali: »Pa nisem mislil, da si taka trapa. Ali si zato hodila v Ljubljani v šolo, da si se obesila na tega francoskega plašurja?« Pa Roger k sreči ni razumel, kaj govore naš oča, in je mirno pripovedoval, da je Ljubljana še v francoskih rokah, z Dolenjskega pa prodirajo avstrijski soldati. Francoska posadka na Gradu se še hrabro drži, Ljubljančani pa jo zalagajo s hrano in pijačo. Tudi francosko uradništvo je še v Ljubljani, če bo treba, se bodo umaknili čez Vrhniko v Italijo.« Tedaj pa so se dvignili z ležišča stara mati Kuraltovka in stopili k meni: »Nič ne maraj, Karlinca, vse bo še dobro, nikoli ne pozabi, da je glavna ljubezen. Naš Martin je v mladih letih zapisal:

*O liebet fort und fort,
hört je die Liebe auf,
Dann ist er ganz auch aus
Der Schöne Erdenlauf.«*

XI.

*Če nam bo Bog pomagov,
bo zagvišen Francoz scagov.*

(Ljudska)

30. dan listopada 1813

Zgodilo se je nekaj strašnega! Čudetovega Lojzeta so ustrelili! Ležal je mrtev ob Švavnarjevi oštariji še s tremi francoskimi soldati. Ko so šli Čudetov oča z garami po nesrečnega sina, sta šla z njimi tudi naš oča in Jurij.

Ko smo bedeli ob parah Čudetovega Lojzeta pri Sv. Duhu, so Čudetov oča pripovedovali, da so Francozi izgubili po poti dragoceno blagajno. Ker oficir ni mogel odkriti, kdo je skrnil kaso, je dal ustreliti vsakega petega moža, med njimi

tudi Lojzeta. Bohkova Micka pa se je pokrižala in povedala, da bo Bog gvišno štrafal šefertskega hlapca, ki je zvrnil voz gnoja na kaso, ki se je prikotalila po bregu. Pa je kljub nemiru in negotovosti spremljalo voz, na katerem so Čudetovi peljali krsto z nesrečnim sinom, vse okoliško ljudstvo, pa še pol Loke.

Skozi naše mesto se še kar naprej vale kolone francoskih soldatov. Konji se pasejo po naših poljih, soldati pa prosijo po hišah kruha in vode. Naši meščani so utrujene soldate spravili v kasarno, bolne pa na Lontrg v Špital. Pa zjutraj velikokrat najdemo utrujene in ranjene soldate kar na Placu, sede ob majhnih ognjih in si kuhajo, kar so nabrali po poljih.

Francosko uradništvo iz Ljubljane pa se je menda na dan sv. Kozma in Damijana odpeljalo z ženami in otroki s čolni do Vrhnike in nato z vozovi proti Italiji. Posadka na ljubljanskem gradu se je dolgo držala. Pa je avstrijski general dal zazidati vsa okna v hišah, ki gledajo proti Gradu, in prepovedal je pasti živino na grajskem hribu in tako je bila posadka brez hrane in se je morala vdati. Na dan sv. Krispina je prikorakalo dvesto petdeset francoskih soldatov z belo francosko fano po grajskem hribu in se predalo avstrijskim oblastnikom.

Veliko hudega, pa tudi lepega smrti doživeli, ko so bili Francozi pri nas. Sedaj pa se je tudi to končalo.

3. dan grudna 1813

Pa je spet vse tako, kot je bilo pred prihodom Francozov. Zdi se mi, da so bila ta štiri leta francoske vlade le čudne sanje in da je vse neresnično. Pa Čudetovega Lojzeta ne bo več k nam, pa tudi še veliko fantinov iz naših vasi je ostalo v tujih zemljah, ko so se morali bojevati za Napoleonovo slavo. Pravijo pa, da je precej francoskih soldatov ostalo pri nas in marsikateri se je priženil na hribovski grunt. Jože je prišel peš v Loko in povedal, da so mu gospod Vodnik naročili, naj nam pove, da je general Hiller ukazal, naj graško policijsko ravnateljstvo izpusti avstrijski armadi nevarne individuume, med njimi tudi ilirskega posvetnega duhovnika Martina Kuralta, ker mu v Gradcu niso dokazali nobenega protidržavnega zločina.

Stric, abbé Kuralt, se bodo vrnili. Stric me bodo razumeli, oni mi bodo pokazali pot iz zmešnjave, v katero sem zašla.

Čeprav so stara mati še zelo bolni, so vstali iz postelje, posedajo v naši kuhinji in govore le o Martinu. Tudi naša mati so oživali, dolgo v noč mesijo in pečejo pecivo za strica. Jože se je spet peš odpravil v Ljubljano. Gospodje, ki se zbirajo v pivnici pri gospe Kašmanki, pa so pravili, da je avstrijski cesar Franc poslal barona Lattermanna v Ljubljano kot civilnega in vojaškega gubernerja. Menda so morali gospodje uradniki tudi v Loki priseči, da bodo zvesti estrajharski vladarski hiši.

Stric Pavel Kuralt pa niso prav nič veseli novih časov. Francozi so skoraj odpravili tlačanske dolžnosti, sedaj pa svetaduški gospod terjajo zaostala plačila, zraven mora pa stric plačevati še vse fronke, ki so jih uvedli Francozi. »Pa davkarija zahteva od nas kmetov kovan denar, avstrijsko vojaštvo pa kupuje od nas s papirnatimi ničvrednimi bankcegelci.« »V cerkev bomo pa lahko hodili, pa tudi procesije bomo imeli za Rešnje telo,« so se oglasili mati. »Ja, v cerkev nas bodo radi pustili, pa otrokom ne bo več treba v šolo. Kmetje naj bodo butasti, saj niso za drugo, kot da plačujejo davke in garajo za gospodo!« so spet povzeli stric Pavel. »Stric Pavle, danes pa tako govorite, da bi vas bili stric Martin veseli,« sem se vmešala. »Deklina, Martin naj pa ostane, kjer je. Nazadnje ga bodo še prignali k nam, mi naj pa skrbimo za njegovo košto in ceringo!« so se spet oglasili stric.

Kako odrti in uhrni so moji zlahtniki! Naša družina, posebej pa mati Kuraltovka, pa nestrpno čakamo, kdaj bomo pozdravili spoštovanega gospoda strica Martina v naši hiši.

Kako smo poslušali Grohčetrov hripavi glas, ko je po Placu in Lontrgu z bobenčkom vabil ljudi k poslušanju pariške mirovne pogodbe:

»Nihče ne bo, pa bodi katerega koli stanu, niti osebno niti imovinsko preganjan ali klican na odgovor zaradi svojih političnih korakov ali izjav, zaradi zvez s to ali ono državo.«

Pa so bile le prazne besede, ki jih je avstrijska oblast obljubljala. Gospoda maira Cebava, ki je bil pošten in spoštovan gospod, so takoj razrešili in za župana burgermajstra spet postavili Karla Jugovica. O gospodu Jugovicu so že med vojsko pravili, da poroča avstrijskim oblastnikom o Ločanih, kaj govore o francoski gospodi in o Avstrijcih. Slišala sem prav do svoje čumnate, kako je gospod burgermajster Jugovic sredi noči taval po Placu in kričal:

»Gospodje, maščevati se moramo nad vsemi, ki so bili za Francoze, ne bodimo babe, ampak krivo povrnimo s hudim!«

Naš oča pa so morali plačati nezaslišano veliko davkov. Z Jurijem se zapirata v kanclijo, ki je na koncu štacune, in računata dolgo v noč. Slišala sem Jurija, ki je dejal očetu: *»Boljše je za obstoječe reči dolg storiti, pridna roka bo v malem času kredo zbrisala, potle pa dolgo uživala sadje svojega truda.«* Oča pa so odgovorili: *»Kje boš danes našel upnika, ki ima toliko, da bo posojal še drugim?«* Končno so se oča le odločili, da prodajo hosto pri Sv. Andreju in poravnajo fronke, ki so mu jih Francozi odpustili, avstrijska oblast pa jih zahteva za tri leta nazaj. Štacuna je prazna, ker ne privražajo več železa ne iz Železnikov, še manj pa iz Trsta.

Ker naša hiša zaradi strica Martina, pa tudi zaradi mene, ki sem učila v kloštru deklina francosko špraho, velja za prijateljico Francozov, se nas Placarji izogibajo, ker se boje novih avstrijskih oblastnikov, posebno gospoda Karla Jugovica.

XII.

*Brez skrbi za blago
in prazno visokost
je ljubil čbele, mir,
človeštvo in modrost.*

Martin Kuralt za svoj nagrobnik.

15. dan grudna 1813

Brat Mihael, kapucin, ki navadno nakupuje za kloštrsko kuhinjo, se je oglasil v naši štacuni. Oča so prihiteli v kuhinjo, kjer smo ženske z materjo in gospo Kuraltovko cvrle narezano slanino in po vsej kuhinji je dišalo po vroči masti.

Oča so planili: *»Martin je v Loki! Pri kapucinarjih je! Lahko ga obiščemo!«* Stara mati so prebledeli in se glasno zahvaljevali Jezusu, da jim je pred smrtjo izpolnil še največjo željo, mati pa so zardeli in me pogledali: *»Mati in Karlinca naj gresta takoj v kloster, mi drugi se bomo pa zvrstili!«* Hvaležno sem pogledala mater, ki vedno vedo, kaj želimo otroci, in nikoli ne mislijo nase. Stara mati pa so me že naganjali, naj jim prinesem iz njenega cimra židano ruto in kočemajko. Odšli sva čez Plac, čez Kamniti most in po nekaj stopnicah v kloster. Pri vratih na porti sem potegnila za železno palico in rezko je zacingljalo. Brat Mihael naju je peljal mimo velike mize, kjer so sedeli berači iz mesta in okoliških vasi in iz velike sklede

zajemali rumenkast ričet. Brat je odprl duri v posebno izbo, kjer je stala samo velika miza. Okno pa je gledalo na vrt. Čeprav smo sredi zime, nimamo snega in sonce je posijalo skozi železne gavnice na oknu. S staro materjo sva ostali sami. Veselila in bala sem se srečanja s stricem. Tedaj pa je stopil v izbo visok, suhljat pater. Spoznala sem gospoda gvardijana Rajmonda. Gospod so prišli pred mnogimi leti iz francoske Lotaringije k nam, naučili so se naše špraha in bratje so jih lani izbrali za gvardijana. Pater Rajmond so kljub kamnitim tlom in mrzli sapi imeli na bosih nogah lesene cikle. Roke so imeli prekrižane na prsih in skrite v širokih rokavih rjavkaste kute. Spregovorili so v naši šprahi:

»Bodita blagoslovljeni in dobrodošli pod našo streho! Bratje kapucini smo doživeli veliko čast in milost božjo, da so k nam pripeljali vašega sina in strica, našega prijatelja in dobrotnika, abbéja Martina Kuralta.« Gospod so se obrnili k meni in v francoski šprahi nadaljevali: »Veliko hudega so prizadeli učenemu gospodu, ki so se vse življenje bojevali za poštenost in resnico. Namesto, da bi veliki mož svoj um in darove, ki jih je dobil od Najvišjega, posvečal ne samo svoji domovini, ampak vsemu človeštvu, so ga zaprli. Zaplenili so mu vse imetje na Poljskem in mu dali malenkostno posojilo. Sramotno so ga zaprli v Gradcu in šele sedaj, ko so Francozi odšli, izgnali v domovino. Nam, kapucinom, so naročili, da ga moramo imeti zaprtega v celici in paziti, da ne bo med kmetiskim prebivalstvom širil zaradi svoje zgovornosti in spretnosti niedrige Begriffe und Stimmung,« je gospod končal v nemški šprahi. Stara mati naju niso razumeli in so nestrpnost pogledovali proti vratom. »Častita gospa Kuraltovka, zadržal sem vaju, da vaju pomirim in da vama zagotovim, da je vaš sin in stric pri prijateljih in da si z brati štejem v veliko čast, da je med nami. Prosim vaju, ne ustrašita se, ko bosta zagledali visokega gospoda. Trpljenje mu je zarisalo svoj pečat, vedita pa, da bomo storili vse, da bo naš prijatelj začutil, da je doma, med dobrimi ljudmi.« Gospod gvardijan je potegnil iz rokava droben zvonec z ročajem in pozvonil, nato pa odšel skozi duri.

Čez nekaj trenutkov je stopil v sobo moj stric, moj pravi stric, abbé Martin Kuralt. Samo oči so ostale od nekdanjega ponosnega gospoda. Pred nama je stal zgrbljen starček v ponošeni, zmečkani duhovniški halji, obraz je bil suhljat, koža se je mlahavo gubala okoli oči in ust. Stric niso stopili k nama. Stali so pri vratih in strmeli v naju. Mati so planili k njemu in stisnili revno telo v objem. Starka je komaj stala na nogah, pa je z nadčloveško močjo objela sina. »Martinče, moj Martinče, kaj so ti storili! Zakaj sem te pustila v mesto, v šole, med tuje in zleht ljudi!« »Nič ne marajte, mati! Zmeraj sem bil pošten, kot ste me učili, in nikoli vas nisem pozabil.«

Stric so se obrnili k meni: »Karlinca, kaj pa moje čebele? Si pazila nanje?« Objela sem strica in vekala in vekala.

Kako sva prišli s staro materjo čez Kamniti most in čez Plac v našo hišo, ne bom nikoli vedela. Oča pa so dvignili pest proti nebu in dejali: »To hudičevo življenje, ta hudičeva politika!«

PRIPIS ANE PASLERICE

12. dan prosinca 1846

Ana Paslerica, užitkarica v nekdanji Paslerjevi hiši na Placu No. 37, ki jo je 1836 kupil trgovec Jožef Kaiba iz Podčetrtka, končujem zapiske, ki jih je leta 1809 začela pisati moja sestra Karolina Pasler, omožena Ballossier.

Ko se je 1814 vrnil naš stric abbé Martin Kuralt iz graških zaporov in so ga nastanili v kapucinskem samostanu, smo bili vsi pretreseni, pa vendar zadovoljni,

da je stric med nami. Gospodje kapucini so zelo spoštovali našega strica in so mu dopuščali, da nas je obiskoval, se vračal v rojstno vas Žabnico in se celo vozil v Ljubljano k svojim prijateljem. Najbolj pa je bila navezana na strica naša Karlinca. Posedala sta v izbi in se pogovarjala. Dober teden po stričevem prihodu pa sta se odpeljala v Ljubljano in stric so se vrnili brez nje. Karolina pa je ostala v Ljubljani, in ko so stričevi prijatelji, menda sorodniki barona Zoisa, preskrbeli papirje, se je deklina sama odpeljala v Francijo in starši tistega francoskega učitelja so jo sprejeli s spoštovanjem in ljubeznijo in čisto sama brez svoje zlahte in domačih prijateljev je šla s svojim ljubim pred oltar.

Naša družina pa je usihala. Gospod Martin so spremili na zadnji poti mater, gospo Kuraltovko Marijo. Bolezen, še bolj pa trpljenje, sta ji utrnila življenjsko silo.

Pa tudi gospod stric niso imeli mirnega življenja. Pohlepni in hudobni sosed iz Žabnice, kmet Kolenc, ga je za pest denarjev zalezoval in oprezoval za njim in prenašal lažniva obrekovanja burgermajstru Karlu Jugovicu. Čeprav stricu niso mogli ničesar dokazati, so mu očitali, da ne vrne graškim oblastem borih nekaj forintov, ki so mu jih dali za popotnico, in da zgovorno in spretno širi med kmetскими ljudmi, zlasti pa med mladino »widrige Begriffe und Stimmung«. Radi bi ga aretirali in zaprli, a so mislili, da bi to škodovalo ugledu državnih ustanov, zato so ga tajno prepeljali v Novo mesto in nato internirali v pobiljševalnem domu v Mirovu na Moravskem.

Dolga leta nismo ničesar slišali o nesrečnem gospodu abbéju Kuraltu. Oča in mati sta umrla drug za drugim 1820. leta, ko je divjala po naših krajih huda vročinska bolezen, in nista doživela žalosti in sramote, ko so na dražbi prodali našo lepo in ponosno hišo. Bratje Jožef, arcat v Ljubljani, Feliks, ki je v nemškem Gradcu profesor na teologiji, Anton, ki je prav tam jezični dohtar, in sestra Karolina, ki je mati treh otrok in žena vice direktorja cesarske šole umetnosti v Châlons sur Marne gospoda Ballossiera, so se odpovedali dediščini. Jurij pa si je kupil iz denarja, ki je ostal, ko je poplačal dolgove, majhen grunt v Puštalu. Meni pa je izgovoril kot v rojstni hiši.

Danes pa smo dobili pismo, ki me je nagnalo, da sem se lotila pisanja, ki ga je začela moja sestra Karolina. Pismo je naslovljeno na sestro ranjkega gospoda Martina Kuralta, na Marijo Paslerico našo mater, napisal pa ga je gospod Slavomil Polak, pisar na Mirovu na Moravskem.

Gospod Polak nam je sporočil, da je na Silvestrovo, 31. grudna 1845, v Mirovu v pobiljševalnem domu za duhovnike umrl gospod abbé Martin Kuralt. Nihče ni žaloval za učenim gospodom in malomarno so ga pokopali na kaznilničnem britofu.

Cesarska eminenca z Dunaja, ki je poznala Kuraltovo nadarjenost, pa je zahtevala, da so mu postavili skromen spomenik. Mojster Leopold Hensmann je na črno špičasto skalo vklesal napis:

M. K.
† 31. 12. 1845
Fatis jactatus constanter
amator Pacis, apium
hominum Pieri
dunque fuit.

Gospod Polak je našega strica obiskoval v celici, katere skoraj trideset let ni prestopila prijateljska noga. Ko je gospod Polak nastopil službo v kaznilnici, ga je duhovnik pater Kamilo vodil po poslopju. V zadnjem delu stare stavbe so bile zaklenjene duri, na njih pa napis:

Nitimur invetitur!

Pater Kamilo je pojasnil začudenemu pisarju: »Tu notri je krivoverec, brezbožnik, upornik, ki bi že davno prišel na vislice, ko bi ga spoštovanje, ki ga ima najmilostivejša vlada do duhovniškega stanu, ne bila tega obvarovala. Obiskati ga ne smete, ker so obiski vsakomur, posebno pa mladim ljudem, prepovedani, kajti vsaka Kuraltova beseda je kužna.

Gospod Polak pa je vendar skrivaj obiskoval našega strica. Sivolasi zgrbljeni starec je sedel za majhno mizo, pred njim pa so ležale knjige. Gospod Polak je s spoštovanjem gledal slabotnega moža, ki je izžareval umirjenost in odločnost. Starec mu je povedal, da je brez raziskav in rzsodbe zaprt že skoraj trideset let v samotni celici. »Vdal sem se v usodo, v sebi sem zatrl želje po svobodi, saj so mi vzeli vse, prijatelje, imetje, domovino in čast. Niti tega mi niso dovolili, da bi postavil panje s čebelami na okope mirovskega doma,« je povedal stari gospod. Ko je zapazil, da začudeno gleda knjige na njegovi mizi, je pojasnil: »Samo cesarsko eminenco je menda pretresla moja trma in zahtevala je, naj me olomuški kanonik Rauber pripravi k delu. Zahteval sem skoraj osemsto knjig v slovenščini, latinščini, francoščini, angleščini in nemščini. Res so mi pripeljali nekaj novejših knjig.« Gospod abbé je nežno pobožal knjige, ki so ležale pred njim na mizi. »Poglejte: Kopitarjeva slovenska gramatika, Vodnikova Pismenost in Kolarjeva Slavy dcero, pa še Dobrovski!

Rad umrem, ko vidim, da se je moj rod prebudil k novemu življenju. Ljubil sem domovino iz vse svoje duše in trpel sem zanjo po nedolžnem vse življenje. Odhajam srečen, ker čutim, da tam pri nas vstaja nov rod, novo svobodno življenje.«

Sklepam svoje pisanje, kajti tudi moje življenje se izteka. V hiši, v kateri živim, pa raste nov rod, ki bo napolnil praznino, ki je nastala po naši družini, ki je pomrla ali pa se raztepla po svetu.

Viri

1. Dr. M. Remeš (Olomouc), Abbé Martin Kuralt, življenjepisne črtice in prispevki k zgodovini narodnega prebujenja. Iz češkega rokopisa prevedel dr. Vinko Zupan. Zbornik Maticе slovenske XIV. zv., Lj. 1912.
2. F. Zwitter, Linhartova doba, misel in delo. Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel, Slovenska matica, 1981.
3. Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Muzejsko društvo, Ljubljana, 1930.
4. Josip Gruden, Spomini na Francoze, Zbornik Maticе slovenske, Matica slovenska 1911.
5. P. pl. Radics, Iz francoske dobe. Slovenski uradni spis iz leta 1810, Ljubljanski zvon 1887.
6. Ivan Vrhovec, Iz domače zgodovine, Ljubljanski zvon, 1888, 1894, 1897.
7. France Štukl, Knjiga hiš v Škofji Loki, I (1981), II (1984), Zgodovinski arhiv.
8. Anton Tomaž Linhart. Pisma Martinu Kuraltu. Zbrano delo, uredil Alfonz Gspan, Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, Državna založba 1950.
9. Francé Kidrič, Zoisova korespondenca, Lj. 1939–1941, izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.
10. Télégraphe officiel, 1810–1813, franc. časnik, Lj.
11. Lublanske novice od vseh krajev celiga sveta, Ljubljana 1797–1800.
12. Pismenost ali gramatika za prve šole, Lj. 1811.
13. Početki gramatike, to je pismenosti francoske, Lj. 1811.
14. Števo Šink, Drobci iz loške preteklosti, LR 15, 1968.
15. Noël Faurelière, Charles Nodier v Ljubljani, Dnevnik 1988.
16. Marija Jamar, L'Illyrie et Charles Nodier, diplomatska naloga, 1940.